TARİHSEL VE SİYASAL BOYUTUYLA DARFUR: ÇATIŞMA, İNSANİ KRİZ, ULUSLARARASI MÜDAHALE VE BARIŞ ŞANSI

Mehmet Dalar*

GİRİŞ

1. **Tarihsel Gelişim**
2. **Sudan'ın Bağımsızlığından Sonraki Darfur ve Siyasi Hareketler**
3. **Darfur'daki Hükümet Güçleri ve Hükümet Destekli Güçler**
4. **Çatışma Süreci**
5. **Darfur'daki Eylemler ve Birleşmiş Milletler**
6. **Darfur Saldırılarının Yol Açtığı Sonuçlar ve Beraberinde Getirdiği Felaketler**
7. **Darfur'daki Janjavid Eylemlerinin Hartum Hükümetiyle Bağlantısı**
8. **Kuzey Sudan'ın Hukuksal Yükümlülükleri ve Darfur'daki Eylemlerden Dolayı Sorumluluğu**
9. **Darfur'daki Eylemlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi Tarafından Yargılanması Gereği**
10. **Darfur'daki Suç Eylemlerinin UCM'nde Yargılanması ve El Beşir'in UCM Tarafından Tutuklanma Kararının Verilmesi Süreci**
11. **Darfur'daki Eylemler ve Soykırım**
12. **Uluslararası Toplumun Barış Gücüyle Müdahalesi**
13. **2005 Yılından Sonra Darfur'daki İnsan Hakları İhlalleri**
14. **Barış Süreci**
15. **Darfur'da Barış için Doha Belgesi'nin İçeriği**

SONUÇ

GİRİŞ

Afrika kıtasının önemli sorunlarından biri olan ve halen dünya kamuoyunun dikkatini çeken kuzey Sudan devletinin önemli bir parçası olan Darfur, 21. YY'ın başında büyük insani felaket yaşamıştır. Bu çalışmada Darfur bölgesinin genel durumu, kültürel, siyasal özellikleri ile tarihsel arka planı üzerinde durularak bu bölgede anlaşmazlıklara ve çatışmalar yol açan içsel ve dışsal faktörler ele alınmıştır. Yirminci yüzyılın başına kadar devlet olarak varlığını sürdürmüş olan Darfur'un tarihteki yeri değerlendirilmiştir. Nüfusu ağırlıklı olarak Arap olmayan etnisitelerden oluşan Darfur, bağımsızlık sonrası Sudan'da başa geçen hükümetlerin politikalarıyla sorunlar yaşamıştır. Bu sorunların neler olduğunu, anlaşmazlığa ve çatışmaya götüren hangi dinamiklerin etkili olduğunu araştıran bu çalışma, Darfur'daki muhalif hareketleri ile hükümet güçlerine değinerek, Darfur'da yaşanan çatışma sonucundaki insancıl hukuk ve insan hakları belgelerinin düzenlediği hükümlerinin ne kadar çiğnendiği, bu belgeler kapsamında Darfur'da işlenen ağır, yaygın ve sistematik suçlar ile bu suçların niteliği, sorumluların yargılanması sorunu ile bu suçlara ve bölgeye uluslararası müdahalenin

* Prof. Dr. , Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü.

FMSC
Forced Migration Studies Centre

kaydettiği gelişmeler üzerinde durmuştur. Darfur'da işlenen suçların soykırım niteliğini tartışan bu çalışma, soykırım sözleşmesi hükümleri ve konuyla ilgili uluslararası yargının kararlarına değinmiştir. Hükümet ile muhalif güçlerinin yaptığı barış antlaşmaları, Darfur'un statüsü ile Darfur'a barış ve güvenliği sağlayıp sağlamayacağıyla ilgili barış antlaşmalarının başarısı, Darfur'daki insan hakları ihlalleri ile bölgedeki hükümet ve muhalif grupların tutum ve yaklaşımları çalışmada tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

Darfur, şimdiki kuzey Sudan'ın batı tarafındaki bölgede uzun yıllardan beri yaşayan Arap olmayan Afrika kökenli Furların yaşadıkları yer anlamında Arapçada "Fur Vatanı" olarak bilinen bölgeyi tanımlamakta kullanılmaktadır. Bu kavram tarihte bazı kesintiler hariç olmak üzere 1600 yılından 1916 yılına kadar hüküm sürmüş olan ayrı bir sultanlık niteliğindeki otonom devleti tanımlamakta kullanılmıştır.[1] Kuzey Sudan'ın batı bölgesinde yaklaşık 493 bin 180 km^2 lik alan üzerinde bulunan ve tahminen 7,4 milyonluk nüfusa sahip olan Darfur Bölgesi, volkanik Cebel Marra (Marrah Dağı) yükseltisi dışında genelde platodan oluşmakta olup, ekonomisi yaygın olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır.[2] Darfur'un yüzölçümü ve nüfusuyla ilgili farklı rakamlar da söz konusudur. Bu bölgeyle ilgili çalışmalar yapan Fahey'e göre Darfur Fransa'nın büyüklüğünde 295 bin km kareden ve 6,5 milyon nüfustan oluşmaktadır.[3] Bazı kaynaklarda bölgenin yüzölçümünü bu rakamdan fazla gösterilmesinin nedeni, muhtemelen daha önce güney ve kuzey Darfur'un birleştirilerek üç ayrı eyalete bölünmesinden sonra ortaya çıkan farklı ölçekteki coğrafi alandan kaynaklandığı söylenebilir. Bölgenin içinde bulunduğu çatışma durumu ve yerlerinden göç etmek zorunda kalan halkın durumu dikkate alınırsa nüfusun artışı ve azalışı her zaman söz konusu olabilmektedir. Bundan dolayı nüfusla ilgili veriler genelde tahmine dayanmaktadır. Bölge Libya, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyetiyle sınır komşusudur. Darfur, Güney, Kuzey ve Batı Darfur olmak üzere üç yönetim birimine ayrılmış olup, her biri merkezi hükümet tarafından atanan valiler tarafından yönetilmektedir. Bölgenin bu üç yönetim bölgesine ayrılması 1994 yılından sonra olmuştur. Ondan önce başkenti Faşir olan kuzey Darfur ve başkenti Nyala olan güney Darfur olarak ayrılmış olmakla beraber Sudan'a katılmadan önce buralara Büyük Darfur denilmiştir.[4] Darfur nüfusu Arap olmayan Afrika kökenli ağırlıklı olarak Müslümanlardan oluşmaktadır. Fakat son gelişmelerle birlikte Araplar ile Afrikalılar arasında etnik farklılık vurgusu daha fazla öne çıkmıştır.[5] Darfur'un kuzey kısmında Arap kabileler ile Arap olmayan Zaghawa, orta kısmında ağırlıklı olarak tarımla uğraşan ve Arap olmayan Fur, Masalit ve diğer etnisiteler, güney kısmında ise daha çok hayvancılıkla uğraşan ve göçebe hayatı yaşayan Arap kabileler yaşamaktadır.[6] Yüzölçümü 162 bin km kare olan güney Darfur bölgenin en çok yağış alan bölgelerden olup, birçok akarsu bu bölgede akmaktadır. 346 bin

[1] Alex De Waal, "Who Are The Darfurians? Arab and African Identities,Violence and External Engagement", ***African Affairs***, 104/415, 2005, s. 181-182.
[2] Sudan Geography, May 30, 2006, http://www.globaldreamers.org/holocaust/darfur/geography.html
[3] Rex S. O'Fahey, ***The Darfur Sultanate: a History***, Columbia University press, New York, 2008, s. 1.
[4] Aynı yer.
[5] Mehmet Dalar, "Darfur Sorunu: Sorunun Kökenleri, Çatışma ve Uluslararası Hukuku", ***Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları***, Cilt 2, Ed: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ekim 2010, s. 267.;
[6] R.S. O'Fahey, "Darfur : A complex ethnic reality with a long history", May 15, 2004, (http://www.nytimes.com/2004/05/15/opinion/15iht-edofahey_ed3_.html)

km karelik olan kuzey Darfur ise kuraktır.[7] Bu nedenle kuzey Darfur'da yaşayan göçebe Arap kabilelerle diğer kabileler, hayvanlarını otlatmak için güneye geçtiklerinde aralarında çatışma çıkabilmektedir. Verimli topraklar, su ve otlaklıklar gibi doğal kaynakların paylaşılması sorunundan dolayı eskiden beri kabileler arası geleneksel çatışmalar Darfur bölgesinde genelde yaşanmıştır. Bu çatışmalar etnik ve siyasi nedenlerden ziyade toprak paylaşımı ve hayvan otlatılmasıyla ilgili anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Fazla sık olmasa da aynı kabileden olan kişiler arasında da bu nedenle çatışmalar yaşanmıştır.[8] Eski dönemlerde bu sebeplerle ortaya çıkan çatışmaların önlenmesinde kabilelerin önemli rolü olmuştur. Kabilelerin başarısız olması durumunda kabileleri bir arada tutmaya çalışan otonom sultanlıklar devreye girerek sorunu çözebilmekteydiler. Darfur'daki Afrika kökenli Fur'larla hayvancılıkla uğraşan ve göçebe yaşam tarzını benimseyen Arap kabileleri[9] arasındaki anlaşmazlıklar kabile büyüklerinin veya sultanlıkların araya girmesiyle çözülebilmiştir.

1. Tarihsel Gelişim

Tarih öncesi çağlarda Darfur'un kuzeyinde yaşayanların Nil vadisinin sülaleler öncesi yerleşik olan halklardan olduğu, bölgenin M.Ö. 2500'den sonra Asvan'dan Mısır kervanlarının ticaret alanı içine girdiği, Dacu adındaki yerli hükümdarların eski Mısır'la bağlantılı olduğu ifade edilmektedir.[10] Bölgede yaygın olan kabile dinlerinin yanında Hıristiyanlığın da yayıldığı dönemde İslamiyet de yaygınlık göstermiştir. İslamiyet'in Kanem Bornu bölgesinde Çad Gölü civarındaki etkisi, 666 yılında Mısır'dan gelen Ukbe b. Nafi komutasındaki İslam aktivisitlerinin Kowra bölgesine gelmelerinden sonra yaygınlık kazanmaya başlamıştır.[11] 1240'lı yıllara doğru Kanem kralının doğuda Sai'ye kadar uzanan Mısır ticaret yolu üzerinde hak iddia etmesiyle bölgede Kanem Bornu hanedanın nüfuzu artmaya başlamıştır.[12]

Tarihte Darfur'da hüküm sürmüş üç hanedanlık belirgin olarak göze çarpmaktadır. Bunlar Dacu, Tunjur ve Keira/Fur hanedanlardır. [13]

Kökenlerinin Çad ile Sudan sınırlarında yaşayan halklardan olduğu düşünülen Dacu hükümdarlığı, Darfur ve Kordofan bölgelerinde M.S. 1200'den 1400 yılına kadar hüküm sürdürmüştür. Bu hanedanın yerine gelen Tunjur Hanedanı bölgeyi yönetmeye başlamıştır. İslamiyet Tunjur hanedanı döneminde Darfur'da yayılmaya başlamıştır. 1635 yılında bölge Tunjur egemenliğinden Waday egemenliğine geçmiştir.[14] 1650 yılında Cebel Marra'nın batı bölgesinde Keira Fur Sultanlığı oluşturulmuştur. Keira Fur'un ilk tarihi hükümdarı Süleyman

---

[7] AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, c. 9, Hürriyet yayınları, İstanbul, 1994, s. 298.
[8] Sudan Raporu, (Neden Sudan neden Darfur), 4. (www.mazlumderistanbul.org/pdfs/**sudan**%20raporu.doc)
[9] İbrahim Okur, Afrika Zengin Ama Yoksul, Okursoy kitapları 10, Bursa, 2009, s.202.
[10] AnaBritannica- s. 298.
[11] İbrahim.b.Musa , "Ancient History of Western Sudan", http://www.ancientsudan.org/articles_ibrahim_musa_westernsudan.html; Orville Jenkins, "The people of Sudan and Chad"http://orvillejenkins.com/profiles/daju.html,
[12] AnaBritannica- s. 298.
[13] R.S. O'Fahey and Jérôme Tubiana, "Darfur Historical and Contemporary Aspects" s. 8 (http://www.smi.uib.no/darfur/A%20DARFUR%20WHOS%20WHO3.pdf
[14] İbrahim b. Musa, agm.

Solongdungo'dur.[15] Keira sultanları Fur terimini kendi dinlerini ve yönetimlerini kabul eden siyah halkı belirtmek için kullanmışlardır. Hanedanın zamanla siyahların eline geçmesiyle Fur adı daha belirgin olmaya başlanmış ve Furların yaşadığı ülke anlamında Darfur kavramı yaygınlık kazanmaya başlamıştır.[16] 17. YY'da Kaira/Fur sultanları egemenliklerini yaymaya çalışmışlar, Çad'ın doğusundaki Waday sultanlığına son vererek buraları kendi toprağına kattıktan sonra, doğu Darfur'a yönelerek buradaki Faşir kentini kendilerine başkent yapmışlardır. 1785 ila 1821 yılları arasında Kordofan bölgesini de ele geçirerek yükselme dönemlerinin zirvesine ulaşmışlardır.[17]

İslamiyet Darfur'da 16. YY.'dan itibaren Batı Afrika, Nil Vadisi ve kuzey Afrika taraflarından gelen göçmen ve kendilerine Fulani denilen sufi aileler aracılığıyla yayılmıştır. Fulaniler özellikle Batı Afrika'da etkili olup, İslam'ın Afrikalılar arasında yayılmasında etkili olmuşlardır.[18] İslamiyet sanıldığı gibi, Nil Vadisi'nden değil, -yani doğrudan Araplar aracılığıyla değil- 11. yüzyıldan itibaren İslamiyeti benimsemiş olan ülkenin batısındaki Kanem-Bornu imparatorluğu aracılığıyla yayılmıştır. Sufi emirnamelerinin batı Afrika kökenli olması ve bunların Nil Vadisinin Arapça yazısıyla değil de Andalusyan-Sahara el yazısıyla yazılmış olması, bu tespiti doğrulamaktadır.[19] Tarihte Darfur devletinde hüküm sürmüş olan Kanem/Bornu, Waday gibi hanedanlar her ne kadar İslamiyet'i benimsemiş iseler de yönetim anlayışları Afrika kültür ve geleneğinden etkilenmiştir. Arap gruplarının bu bölgede devlet inşasında etkin rolü olmamıştır.[20] 16.YY'da Darfur'un yönetim sistemi, zamanın hükümdarı olan Sultan Dali tarafından ***Kanun*** veya ***Dali Kitabı*** adı altında kodifiye edilen eserde düzenlenmiştir. Hem İslam hukuku hem de geleneksel hukuk kuralları dikkate alınarak oluşturulan *Dali Kitabı*, ceza hukuku, adil yargılama, muhakeme usulü, temyiz usulü, asayiş ve düzenin sağlaması gibi yargı ve idareyle ilgili devletin düzenini sağlamaya dönük hükümler ve ilkeler içermiştir. Darfur'un hukuk sistemi büyük ölçüde bu kitaptan etkilenmiştir. 18. ve 19. YY.'a ait mahkeme kararlarında ve kayıtlarında bu kanun kitabının izleri bulunmaktadır. Kişi statüsü, aile hukuku, boşanma, nafaka gibi özel hukuk konularında ağırlıklı olarak İslam'ın Maliki mezhebi yorumuna dayalı İslam hukuku uygulanırken ceza, idare hukuku gibi devlet yönetimini ilgilendiren kamu hukuk alanlarında karma hukuk uygulanmıştır. Sömürge döneminde İngilizler tarafından sultanlığın hukuk kuralları kodifiye edilmiş ve zamanımıza kadar ulaşmıştır.[21] Bundan anlaşıldığı kadarıyla 20.YYın başlarına kadar hükmetmiş olan Darfur Sultanlığı yerleşik kurum ve yönetim düzeniyle esaslı bir devlet olarak varlığını sürdürmüştür. Darfur üzerinde derin tarihsel incelemeler yapmış olan Afrika uzmanı olan Prof. Dr. Rex Seán O'Fahey, bu nedenle 1916 yılında İngilizlerin dayatmasıyla Sudan'a eklemlenen Darfur'u Mısır kadar köklü bir tarihe ve geçmişe sahip olan ve sömürge öncesi tarihi olan bir devlet olarak nitelendirmiştir. Şu andaki modern Sudan'ı İngiliz Mısır sömürgeciliğinin ürünü olarak nitelendiren O'Fahey, 1811 yılından 1848 yılına kadar Mısır

[15] R.S. O'Fahey and Jérôme Tubiana, s. 2 (http://www.smi.uib.no/darfur/A%20DARFUR%20WHOS%20WHO3.pdf
[16] AnaBritannica- s. 298.; Waal, age, s. 181.
[17] R.S. O'Fahey and Jérôme Tubiana, age, s. 8-9
[18] R.S. O'Fahey and Jérôme Tubiana, age, s. 16
[19] De Waal, age, s. 188.
[20] R.S. O'Fahey and Jérôme Tubiana, age, s.8.
[21] R.S. O'Fahey and Jérôme Tubiana, age, s.18-19.

Emiri (Valisi) Mehmet Ali Paşa'nın, altın ve savaşta asker olarak kullanacak köle elde etmek için Sudan'a girerek buranın kuzey bölümünü işgal ettikten sonra, Darfur'u da işgal etmek istedeğini, fakat Nil boyunca kendisine karşı ciddi direnç gösterildiği için Darfur'u işgal edemeğini not etmektedir. [22]

Mısır'ın 1882 tarihinde İngilizler tarafından işgal edildikten sonra gerek Darfur'da gerekse Sudan'da hem Mısır'a hem İngilizlere karşı rahatsızlık her geçen gün artmıştır. Batı Afrika'daki Tijani tasavvuf ekolünden cihatçı aktivist Muhammed Ahmed b. Seyid Abdullah, kendisini Mehdi ilan ederek İngiliz-Mısır ortak yönetimine karşı 1882 yılında ayaklanmış ve 1885 yılında başarı göstermiştir. Mehdi hareketi 1885 yılından birliklerinin Omdurman'da İngiliz-Mısır ordusuna yenik düştüğü 1898 yılına kadar ülkenin önemli bölümünü denetimi altına almıştır. Mehdi'ye karşı direnen Darfur sultanları başlangıçta yenik düşmüş olduğundan Darfur bölgesi de 1882 yılından mehdi güçlerinin Omdurman'da yenilgiye uğratıldığı 1898 yılına kadar Mehdici yönetimin kontrolünde kalmıştır. 1898 yılında Sultan Ali Dinar, yeniden kurduğu Darfur Sultanlığını İngilizler tanımışlardır. Ali Dinar, 1916 yılına kadar Darfur'da egemenliğini güçlendirmiş, hayvancılık yapan göçebeleri merkezi yerleşim alanlarından uzaklaştırmıştır. [23]

Ali Dinar yönetimindeki Darfur, İngilizlerin her geçen gün artan sömürgeci baskılarına karşı çıkmıştır. Birinci Dünya savaşı sürerken Çad Gölünün doğusuna doğru ilerleyen Fransız tehdidiyle de karşılaşan Ali Dinar, İngilizler tarafından Osmanlı imparatorluğuyla işbirliği yapacağından şüphelenilmiştir. 1915 yılında İngiliz ordusuna karşı önemli direniş göstermesine rağmen yenik düşmüş ve 1916 yılında kendisi ve çocukları İngilizler tarafından öldürülmüştür.[24] Aynı yılda İngilizler Darfur Sultanlığına son vererek Darfur'u işgal etmiş ve burayı sömürgesi altında bulunan Sudan ile birleştirmiştir. Sudan'ın bağımsızlığına kavuştuğu 1956 yılına kadar Darfur, Kordofan ile birlikte İngiliz Mısır ortak idaresince yönetilmiş olup, geri bıraktırılmıştır.[25] Darfur'un İngilizlerce işgalinden sonra güvenlik ve işgale karşı tepki gösteren Mehdicilerin ayaklanmalarının engellenmesi sorunlarıyla karşı karşıya kalınmıştır. Bu sorunlarla baş etmek için İngilizler "*Yerli Yönetim"* politikasını izlemiştir. Bu yönetim, İngilizlerin bazı sömürgelerinde uyguladığı dolaylı yönetimden farklı olarak yeni kabilesel hiyerarşik yönetime dayanmaktaydı. İngilizlerce çıkarılan bir dizi yasa ve kararnamelerle kabile yetkililerinin statüsü düzenlenmiştir. Bu yasalardan biri de kabile şeflerine yargılama yetkisini veren yasadır. *Yerli Yönetim* mekanizması doğal olarak ortaya çıkardığı önemli sonuç ise birbirine karışmış etnik kimlikleri ayrıştırmak ve Sudan genelinde kabilelere bağlılık temelinde etnik kimlik oluşturmak olmuştur. 1920'li ve 1930'lu yıllarına ait sömürgeci gücün arşivlerinde, Sudan'ın kırsalında karşılaşılan etnik kaosun nasıl organize edileceğiyle ilgili mektuplarla yapılan birçok yazışma bulunmaktadır. Darfur'da önemli sorun ise verimli ve sulak olan otlak arazileri yöneten İngiliz destekli Rizeigat Yönetimi olmuştur. Bu arazilerin kullanılmasıyla ilgili zamanla diğer kabile grupları da müdahil olmuş ve

[22] R.S. O'Fahey, "Does Darfur Have a Future in the Sudan?", ***The Fletcher Forum Of World Affairs***, Vol. 30, No. 1, s. 27-28.
[23] R.S. O'Fahey and Jérôme Tubiana, age, s.10-11.; R.S. O'Fahey, Does Darfur Have a Future in the Sudan?", s. 28.
[24] Darfur 1916, http://www.kaiserscross.com/188001/224322.html
[25] R.S. O'Fahey and Jérôme Tubiana, age, s.12.

yönetimle bu kabileler arasında paylaşım konusunda çatışmalar da ortaya çıkmıştır. Zamanla kabileler bazında topraklar bölüşülmüş ve İngilizlerin müdahalesiyle Darfur bölgesi kabilelere göre bölgelere ayrılmıştır. Bu sistem Sudan'ın hukuk sisteminde de etkisini göstermiş ve toprakların kabilelerce sahip olunduğu anlayışı benimsenmiştir.[26]

2. Sudan'ın Bağımsızlığından Sonraki Darfur ve Siyasi Hareketler

1956 yılında Sudan'da bağımsızlık ilan edildikten sonra da Darfur'daki durum İngiliz sömürge dönemindekinden pek fazla bir değişiklik göstermemiştir. Bağımsızlığın ilk yıllarında güney Sudan kesimi bağımsızlık için harekete geçmiş ve çatışmalar dönemin devlet başkanı Numeyri'nin güney kesimiyle antlaşma yaptığı 1972 yılına kadar devam etmiştir. Bu antlaşmanın yürürlükten kaldırıldığı 1983 yılında güneyle kesimle çatışmalar tekrar başlamış ve kapsamlı barış antlaşmanın yapıldığı 2005 yılına kadar sürmüştür.[27] Sudan'ın bağımsızlığıyla beraber Arap milliyetçiliği ideolojisi yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Müslüman olmayan güney kesiminde misyoner okulları millileştirilmiştir. 1958 yılında Genaral Abbud, askeri darbeyle başa geçtikten sonra İslam'la sentezlenen Arap milliyetçiliğinin ülke genelinde yayılmasıyla ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Bu gelişmeler güney kesimin tepkisini çekerek iç savaşın yoğunlaşmasına etki etmiştir.[28] Darfur'da ise Hartum rejimi, Arap milliyetçiliğini teşvik ederek Arap olan kabileleri Arap olmayan kabilelere karşı kullanarak Darfur'ın Araplaştırılması çalışmalarını sürdürmüştür. Libya'daki İslam'la yoğrulan ve sömürgeciliğe karşı kurtarıcı olarak görülen Arap milliyetçi ideolojisi de Darfur'daki Arapların ilgisini çekmiştir.[29] 1980'li yıllarda açlık problemi baş gösteren Darfur'da halkın durumu daha da kötüleşmiştir.[30]

Darfur'da ekonomik ve sosyal durumda pek değişme olmamıştır. Sömürge döneminde olduğu gibi geri bırakılmasına devam edilmiştir. 1959 yılında Darfur'daki Nyala'ya bir demiryolu yapılmış, 1960 yılında ise Cebel Marra Kalkınma Programı benimsenmiştir. İngilizler, Sudan'dan çekilirken iktidarı, halkın ancak yüzde 5'i kadar olan orta ve yüksek öğrenim görmüş Hartum çevresindeki elit grubuna bırakmıştır. Bu da çoğunluk yoksul halk kesimi ile yönetimdeki elit grupları arasında anlaşmazlıkları kaçınılmaz kılmıştır.[31] Sudan bağımsız olmakla beraber merkezi iktidar Darfur ile yönetimi paylaşmamıştır. Yapılan anayasal ve yasal düzenlemeler bölgeler arasındaki gelir dengesizliği ve gelişmişlik farkını gidermekten uzak olmuştur. Darfur'un ekonomik ve sosyal yönden gelişmesi için yapılan girişimlere karşı hükümet marjinalleştirme politikalarını izleyerek bu yöndeki talepleri geri çevirmiş, bölgede Araplaştırma politikalarından vazgeçmemiştir. Darfur'un kötüye giden kaderinin değişmesi için Darfur'lular bazı girişimde bulunmuşlardır. Darfur'un sosyo

[26] De Waal, a. g. e. , s. 192.
[27] An Overview of the Darfur Crisis in Sudan, http://glpinc.org/Web_pages/News_Articles/An%20Overview%20of%20the%20Darfur%20Crisis.pdf
[28] Heather J. Sharkey, "Arab Identy, and Ideology in Sudan: The politics of Language, Ethnicity, and Race", ***African Affairs***, 107/426, 21-43, Oxford University press, 2008, 35.
[29] Aynı eser, s. 27.
[30] Darfur Crisis-Brief History, http://www.untilall.org/darfur.htm
[31] R.S. O'Fahey and Jérôme Tubiana, age, 13.

ekonomik ve siyasal yönden gelişimi için çalışmalar yürüten hareketlerin belli başlıları şunlardır:[32]

1957 yılında Darfurlu aydınlar tarafından kurulan ***Kırmızı Flama Derneği***, Darfurluları cehaletten ve geri kalmışlıktan kurtarmayı hedeflemiştir. 1964 yılında kurulan ***Darfur Kalkınma Cephesi*** yoksulluğun ortadan kaldırılarak bölgede sosyo ekonomik projeleri gerçekleştirmek suretiyle merkezi hükümetin müdahalesi olmadan bölge ekonomisiyle ilgili bağımsız kararların alınmasını hedeflemektedir. Bu cephenin üyeleri 1966 yılında iç savaş sırasında güney Sudan için mücadele eden Darfurlular Sooney Hareketini kurmuşlardır. Güney Sudan'daki iç savaşın ahlak ve hukuk dışı olduğunu düşünen Sooney aktivistleri, Darfur'da sadece ekonomik kalkınma cephesinin tek başına faaliyetinin yeterli olmadığını ve bunun askeri kanatla desteklenmesi gerektiği düşünerek Darfur için adı aynı olan ***Sooney Hareketini*** kurduklarını bildirmişlerdir. 1979 yılında diğer Sudan bölgelerinden farklı olarak hükümet tarafından Darfurlu olmayan General et Tayip el Mardi'nin Darfur bölgesi valisi olarak atanmasına tepki olarak Faşir'de ayaklanma baş göstermiştir. Bu ayaklanmadan hareketle aynı tarihte Darfur Halk Ayaklanması hareketi kurulmuştur.[33]

Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordusu (Sudan Liberation Movement/Army-SLM/A): 1983 yılında güney Sudan'da Salva Kiir tarafından kurulan ve genel sekreter yardımcılını Abdulaziz Adem Alhilu'nu yaptığı ***Sudan Halk Kurtuluş Hareketi/Ordusu***'nun (SPLM/A)'nın Darfur kolu Darfur'da faaliyet göstermiştir. Bu bağlamda Darfur'un Cebel Marra bölgesinde 28 Haziran 2002 tarihinde Darfur Kurtuluş Hareketi oluşturulmuştur. Seküler karakterde olan bu hareket, 2003 yılında ismini ***Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordusu*** (SLM/A) olarak değiştirmiştir.[34] Üye ve militanlarının çoğunun bölgedeki Fur, Masalit ve Zaghawa etnisitelerinden oluşan SLM/A'nın Fur'lardan Abdul Vahid Muhammed Nur, Zaghawa'lardan Minni Minnawi eşbaşkanlığını yürütmektedir. Arap olmayan etnisitelerin marjinelleştirildiğinde bu tepkiler 2000 ve 2002 yıllarında yayınlanan ve hükümet tarafından Arap olmayan halka yönelik ayırımcı politikalar izlendiği, bölgenin geri bıraktırıldığı, rejimin bu halka Arap ve İslam milliyetçi ideolojileri dayattığı yönünde konular içeren "***Siyah Kitab***"ın da etkisiyle arttığı ve *Siyah Kitab*'ın Adalet ve Eşitlik Hareketi'yle bağlantılı olduğu ifade edilmektedir. [35] Aşağıda değinileceği gibi 2006 yılında SLM/A ile Hükümet arasında Abuja Belgesi olarak adlandırılan barış antlaşması yapılmıştır.

Adalet ve Eşitlik Hareketi (the Justice and Equality Movement-JEM): 2003 yılında liderliğini Dr. Halil İbrahim Mohammed'in yaptığı ve Ulusal İslami Cepheyle tarihi bağlantısının olduğu ileri sürülen İslami karakterli ***JEM,*** SLM/A ile birlikte Sudan'da insan haklarının uygulanması, marjinelleşme ve Araplaştırma politikalarının ortadan kaldırılması ve

---

[32] Abaker Mohammed Abuelbashar, "On the Failure of Darfur Peace Talk in Abuja", ***Darfur and the Crisis of Governance in Sudan A Critical Reader***, Ed. By Salah M. Hassan and Carina E.Ray Cornell University Press, Netherlands, 2009, 345.

[33] Abaker Mohammed Abuelbashar, age, s. 346.

[34] Aynı yer.

[35] Flint, Julie and De Waal, Alexander (2008) Darfur: A New History of Long War Zed Books, Londın, p. 90, (Aktaran http://en.wikipedia.org/wiki/Sudan_Liberation_Movement/Army#cite_note-Flint-90-1, http://en.wikipedia.org/wiki/The_Black_Book:_Imbalance_of_Power_and_Wealth_in_the_Sudan)

bölgede adil ve dengeli ekonomik kalkınmanın sağlanması için mücadele ettiklerini ifade etmektedir.[36] Bu hareketin başlangıcı, yukarıda değinilen 2000 yılında yayınlanan ***Siyah Kitab'a*** dayanmaktadır. JEM lideri Halil İbrahim'in de bu kitapta bir bölüm yazdığı ileri sürülmektedir.[37] Bu hareketler, Darfur'daki çatışmaların ve sorunların siyasi karakterinin olduğunu savunarak sorunların ancak barışçıl müzakere yöntemiyle çözülmesi gerektiği yönünde politikalar izlemektedirler.[38] Daha önce el Beşir hükümetinde görev yapmış olan ve aralarındaki fikir ayrılıklarından dolayı görevden alınarak tutuklanan Sudan'ın ünlü İslamcı düşünürlerinden olan Hasan Turabi, kabul etmemekle birlikte, bu harekete destek verdiği yönünde El Beşir hükümeti tarafından suçlanmaktadır. 2006 yılında JEM, Batı Sudan Devrimci İttifakı'nı oluşturmak için SLM/A ile birleştiğini duyurmakla birlikte hükümetle barış görüşmelerinde iki hareket ayrı ayrı müzakerelerde bulunmaktadırlar.[39]

Kurtuluş ve Adalet Hareketi (Liberation and Justice Movement-LJM): 23 Şubat 2010 tarihinde Darfur'daki on küçük ayaklanmacı grubun aralarında ittifak yaparak oluşturduğu harekettir. Liderliğini Dr. ***Tijani Sese*** (***Sissi)*** yapmaktadır. 20 Mart 2010 tarihinde LJM, kuzey Sudan hükümetiyle ateşkes antlaşmasını imzalayarak nihai barış antlaşmasının yapılmasıyla ilgili müzakerelerde bulunacağını bildirmiştir. Aralık 2010 ile Ocak 2011 döneminde Katar'ın Doha kentinde yapılan barış görüşmeleri sonucunda taraflar uzlaşma sağlamış ve 14 Temmuz 2011 tarihinde adı Doha Belgesi olan Darfur Barış Antlaşması imzalanmıştır.[40]

3. Darfur'daki Hükümet Güçleri ve Hükümet Destekli Güçler

Darfur'daki ayaklanmacı hareketlere karşı hükümet, Sudan ordusu dışında yoğun olarak iki gücü kullanmıştır:

Hükümetin Halk Savunma Gücü (Popular Defence Force-PDF): Halk Savunma güçleri, Sudan'da düzenli ordu birlikleri dışında 1989 yılında El Beşir tarafından resmi olarak kurulmuş, devlet başkanına bağlı olan ve kırsal bölgeler başta olmak üzere rejimin zayıf olduğu yerlerde rejime karşı çıkan muhaliflere karşı kullanılan, ordu disiplini dışında hareket edebilen, devlet adına suçlar işleyebilen ve kabile militanlarını destekleyerek kabile üyeleri çetelerine silah ve cephanelik veren birliklerden oluşmaktadır. Bu birlikler Darfur'daki kabile üyelerini ve militanlarını silahlandırmada kullanılmıştır. PDF güçlerinin varlığı sömürge dönemindeki İngiliz-Mısır ortak yönetiminin olduğu dönemlere kadar gitmektedir. Sömürgeci yönetime karşı İslamcı ve milliyetçi muhalif hareketleri bastırmak için o dönemin İngiliz-Mısır yöneticileri yerel birimlerden az bir para karşılığında çeteler oluşturmuşlar ve bunlar aracılığıyla ayaklananları bastırmaya çalışmışlardır. Bağımsızlık sonrasında da özellikle 1980'li yıllarda gerek güney kesimin gerekse diğer muhalif kesimlerin ayaklanmalarına karşı

[36] Abaker Mohammed Abuelbashar, age, s. 346.
[37] http://en.wikipedia.org/wiki/Justice_and_Equality_Movement
[38] Abaker Mohammed Abuelbashar, age, s. 346.
[39] http://en.wikipedia.org/wiki/Justice_and_Equality_Movement
[40] Sudan Tribune, EXCLUSIVE: Darfur new rebel group announces formation of its structure, http://www.sudantribune.com/EXCLUSIVE-Darfur-new-rebel-group,34301; http://en.wikipedia.org/wiki/Liberation_and_Justice_Movement#cite_note-1

iktidardaki yönetimler bu güçleri kullanmışlardır. 1989 yılında askeri darbeyle iktidara gelen El Beşir, bu güce devlete bağlı bir kurum olarak yasallık kazandırmak istemiştir. Aynı yılda çıkarılan kanuna göre PDF, vatandaşları askeri ve sivil imkan ve kabiliyetler yönünden eğitmek, güvenlik bilincini arttırmak, halkta askeri disiplin oluşturmak ve düzenli orduya destekleyici güç olmak üzere faaliyette bulunacaktır. PDF, Sudan Ordusu'nun komutanlığına karşı sorumlu olacaktır. 2005 yılında Güney Sudan güçleriyle yapılan kapsamlı Barış Antlaşması ile orduya katılmaları öngörülmüş olmasına rağmen halen devlet başkanına bağlı bağımsız ve ayrı birlik olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Janjavid çetelerine silah ve mühimmat sağlayan PDF'nin, Darfur'daki soykırım, insanlığa karşı suçların işlenmesinde büyük payı olmuştur. PDF aynı zamanda devlet başkanının emir ve direktifleriyle hareket etmektedirler.[41]

Janjavidler: Bu kavram, esasen Arapçada "Ata Binmiş Şeytanlar" olarak tanımlanmaktadır. Eski zamanlarda bazı yılların kurak geçtiği Darfur'da mallarına zarar vermek isteyen haydutları tanımlamak için çiftçiler ve göçebeler tarafından bu kavram kullanılmıştır. De Waal bu güçler için "ucuz kontrgerilla" tabirini kullanmaktadır.[42] Bu birliklerin varlığı, 1972 yılında Çad ve Sudan sınırlarındaki bölgeyi birleştirmek ve oraları Araplaştırmak için Libya lideri Kaddafi tarafından kurulan *İslam Lejyonu* ve *Arap Topluluğu* örgütlenmesine kadar dayanmaktadır. Çad'ın Libya birliklerini yenilgiye uğrattığı 1988 yılında Janjavidler görünmeye başlanmıştır.[43] Janjavidler, ağırlıklı çoğunluğu Darfur'daki Arap kabilelerinden oluşan ve merkezi devlet tarafından ayaklanmacıların bastırılması için kullanılan paramiliter gruplardır. Her ne kadar Janjavid çeteleri, Araplardan oluşmuşsa da bölgedeki tüm Arap kabilelerinin tümünün bunları destekledikleri söylenemez. Janjavidlere karşı çıkan Arap kabileleri olduğu gibi, Janjavidleri destekleyen ve hükümetten destek alan Arap olmayan kabileler de olmuştur. Dolayısıyla *Janjavid* terimi genel anlamında ayaklanmacı gruplara karşı kullanılan ve saldırı eylemlerini yapan hükümet destekli milis ve çeteler için kullanılmıştır.[44] Bu güçler yukarıda da değinildiği ve BM'nin Darfur Soruşturma Komisyonunun raporunda tespit edildiği gibi hükümete bağlı PDF güçlerinden finansal ve askeri yardım almaktadırlar. Darfur'da düzenli birliklere karşı başarı gösteren SLM/A'ya karşı hükümet, bu grupları silahlandırarak kullanmaya başlamıştır. Aşağıda da değinileceği gibi, 2003 yılından 2008 yılına kadar Janjavidler, Darfur'da yaygın ve yoğun olarak sivil yüz binlerce kişinin öldürülmesinde, milyonlarca kişinin yerlerinden sürülmesinde, tecavüz, köy yakmaları, yağma gibi soykırım ve insanlığa karşı suçların işlenmesinde faaliyet göstermişleridir. 2006 yılında yapılan Abuja antlaşmasıyla bu milislerin dağıtılması öngörülmüştür.[45]

4. Çatışma Süreci

[41] Jago Salmon, "A Paramilitary Revolution:The Popular Defence Forces", Published in Switzerland by the Small Arms Survey, Geneva, 2007, s. 10-12, 15.
[42] Darfur Crisis-Brief History, http://www.untilall.org/darfur.htm
[43] http://en.wikipedia.org/wiki/Janjavid
[44] Dalar, age, s. 270. (Report of the International Commission, s. 32'e dayanmıştır)
[45] http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1003597/Janjavid

1989 yılında askeri darbeyle seçimle gelen hükümeti deviren Ömer Hasan El Beşir, oluşturduğu Devrim Komuta Konseyi başkanı olarak tüm yetkileri eline alarak meclisi dağıtmış, siyasi partileri kaldırmış ve ülkede İslam hukukunun uygulanacağını belirtmiştir. 1993 yılında Devrim Komuta Konseyini feshederek, kendisini devlet başkanı ilan eden Beşir, hem yasama hem yürütme güçlerini kendi kontrolü altına almıştır. 1996 yılında tek aday olarak girdiği seçimleri kazanan El Beşir kurduğu Ulusal Kongre Partisi'nden yasama ve yürütme güçlerini oluşturmuş ve ülkeyi tek partili bir sisteme dönüştürmüştür. 1998 yılında ülkenin dininin ve yasama kaynağının İslam olacağını öngören anayasayı çıkardıktan sonra sınırlı da olsa siyasi partilere izin vermiştir. Bununla birlikte Beşir döneminde önceki rejimlerden daha fazla Araplaştırma ve İslamlaştırma faaliyetleri yaygınlık kazanmıştır.[46]

Yukarıda değinildiği gibi Darfur'daki çatışma ve krizin birçok nedeni vardır. Bununla birlikte bunları toparlarsak çatışma ve krizin nedenlerini dört ana gruba ayırmak mümkündür:

1. Zaman zaman berberinde silahlı direnişe ve kurumsal gerilemeye yol açan Darfur halkının ekonomik ve siyasal olarak marjinalleştirilmesi, geri bırakılması, ayırımcılığa uğratılması ile yönetimin dayatmacı ve baskıcı politikaları
2. Düzensiz yağışların da etkisiyle ortaya çıkan kuraklık, çölleşme gibi çevresel etkenler,
3. Hükümetin desteğiyle veya müdahalesizliğiyle ortaya çıkan etnik anlaşmazlıklar,
4. Darfur bölgesiyle yakın ilişkisi olan Çad ve Sudan arasında ortaya çıkan bölgesel anlaşmazlıklar.[47]

1999 yılında Devlet başkanı Ömer el Beşir ile görüş ayrılıkları ortaya çıkan Hasan Turabi'nin iktidardaki Ulusal Kongre Partisi ile ilişkisi kesilmiştir. El Beşir, Darfurlu olan partililerin Turabi yanlısı olduğundan şüphelenerek, Darfurlu yerel yöneticilerinin yerlerini değiştirerek onların yerine kendisine bağlı yöneticileri atamaya başlamıştır. Aynı zamanda etnik ayrıştırmayı artıracak şekilde General Abdullah Safi El Nur'u Halk Savunma Güçlerinin başına getirmiştir.[48]

Çatışmalar batı Darfur'da Arap göçebelerinin her zamankinden daha erken bölgenin güney tarafına gittikleri 1998 ve 1999 yıllarında ortaya çıkmıştır. 1998'de altıdan fazla Afrika kökenli Masalit köyü ile bir Arap köyü yakılmıştır. Masalitlerden 5000 kişi bölgelerinden göç etmek zorunda kalmıştır. 1999'da ise 125 Masalit köyü kısmen veya tamamen yakılmış ve yüzlercesi öldürülmüştür.[49]

Darfur'da silahlı çatışmalar, Darfur'daki Fur ve Zaghawa gruplarının hükümetin bölgedeki baskısına karşı kutsal kitap Kur'an üzerinde yemin ederek Darfur'u birlikte

---

[46] Martha Wenger, " Sudan: Politics and Society" ***Middle East Report***, No. 172, Sudan Finding Common Ground, Published by: Middle East Research and Information Project (MERIP), (Sep. - Oct., 1991), s. 6.; Yilma Bekele, "Chickens ara coming home to roast", july 12,2008, http://www.ethiopianreview.com/content/2929; AnaBritannica Genel kültür Ansiklopedisi, cilt 28, Hürriyet yayınları, İstanbul, 1994, s. 377.; Sudan, http://en.wikipedia.org/wiki/Sudan#Coup_d.27.C3.A9tat

[47] Daly Belgasmi, *"*Emergency Operations: Darfur, A Case Study*"*, ***Refugee Survey Quarterly***, Vol. 26, Issue 4, UNHCR 2007, s. 244.; Dalar, a.g.e, s. 268.

[48] Alex De Waal, "Briefng: Darfur, Sudan: Prospects For Peace", ***African Affairs***, 104/414, Royal African Society 2005, s. 127.

[49] HRW, Darfur Destroyed, Background, http://www.hrw.org/en/node/12133/section/4; Mehmet Dalar, age, s. 269.

savunacaklarına yemin ettikleri 21 Temmuz 2001 tarihinde başlamıştır. 26 Şubat 2003 tarihinde Cebel Merra merkezine yapılan bir saldırıyı Darfur kurutuluş ordusunun üstlenmesiyle çatışmalar yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Bu saldırıdan önce de Darfur'da polis merkezlerine, askeri birliklere, askeri tesislere yapılan saldırılar karşısında hükümet Cebel Merra bölgesindeki ayaklanmacıları yoğun hava bombardımanıyla vurmuştur. 25 Mart 2003 tarihinde SLM/A ve JEM güçleri Çad sınırlarındaki askeri bir garnizona baskın yaparak büyük ölçüde silah ve mühimmat elde etmişler, 25 Nisan 2003 tarihinde Faşir kentine girerek Faşir havaalanını ele geçirmişler ve Sudan ordusuna büyük kayıplar verdirmişler. Ordunun Faşir'de yenilgisi üzerine hükümet ayaklanmacılarla mücadelede taktik değiştirmeye başlamış ve PDF tarafından silah ve mühimmatla desteklenen paramiliter güçleri öne çıkarmıştır. [50]

Hükümeti taktik değiştirmeye götüren en önemli faktörlerden biri de Sudan Ordusunda önemli oranda Darfur kökenli askerlerin bulunmasıdır. Ordunun ayaklanmacılara kaşı etkisiz olmasının nedenlerinden birinin bu durum olduğu ifade edilmektedir. Ordudaki Darfurlu askerlerin eylemelere devam eden ayaklanmacılara karşı savaşmada isteksiz oldukları ve kendi insanlarını öldürmek istemedikleri hükümet tarafından sezildiğinden ayaklanmacılara karşı Janjavid çeteleri ileri sürülmüştür.[51]

Hükümetçe silah, mühimmat ve istihbarat bakımından donatılan Janjavidlerin, 2003 yılında ayaklanmacıların olduğu yerlerden ziyade köy ve kasabalardaki sivillere yönelik yaptıkları saldırılar istisnadan ziyade bir kural haline gelmiştir. İnsan Hakları İzleme örgütünün gidip baktığı Dar Masalit'te vurulan veya yakılan köylerin ağırlıklı çoğunluğunda SLM/A veya JEM'in herhangi askeri birimi veya yetkilisi ile üyeleri bulunmadığı tespit edilmiştir. Fur, Masalit ve Zaghawa bölgelerinde hükümet güçleri ile hükümet destekli Janjavidler hem birlikte hem ayrı ayrı toplu öldürmeler ile katliamlar gerçekleşmiştir. 2003 ve 2004 yıllarında bu güçler tarafından Darfur bölgesinde tarihte benzeri az görülmüş büyük katliam ve soykırım olarak nitelenen insanlık suçları gerçekleştirilmiştir.[52]

5. Darfur'daki Eylemler ve Birleşmiş Milletler

Dünyada barış ve güvenliğin tesisi için kurulmuş olan ve dünya çapında insan hakları ve temel özgürlüklerin sağlanması için çalışmalar yürüten Birleşmiş Milletler (BM), veto yetkisine sahip daimi üyeleriyle yeterince başarılı bir seyir izlememesine rağmen çatışmalar, soykırım suçları, insanlığa karşı suçlar, işgal, katliamlar gibi barış ve güvenliği bozucu eylemler karşısında BM Güvenlik Konseyinin harekete geçmesini öngören kurucu antlaşmasının 7. Bölümü çerçevesinde Darfur'daki eylemlere kayıtsız kalamazdı.

Bu itibarla insan haklarına ve uluslararası insancıl hukukuna aykırı eylemler ile soykırım suçu ve insanlığa karşı suç unsurlarının oluşup oluşmadığıyla ilgili Darfur'daki olayları araştırmak ve soruşturmak üzere BM Güvenlik Konseyi (BMGK), 18 Eylül 2004

[50] Flint, Julie and De Waal, Alexander (2008) Darfur: A New History of Long War Zed Books, Londın, p. 76-77, (Akratan: http://en.wikipedia.org/wiki/Darfur_conflic)
[51] Mehmet Dalar, age, s. 268.
[52] HRW, Darfur Destroyed, "Abuses...", Dipnot: 11. http://www.hrw.org/en/node/12133/section/4;

tarih ve 1564 sayılı kararla[53] BM Genel Sekreterine bir komisyonun kurulması konusunda yetki vermiştir. Bu karar doğrultusunda dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından 5 kişiden oluşan Darfur Olaylarına İlişkin Uluslararası Araştırma-Soruşturma Komisyonu atanmıştır. BM Genel Sekreteri Annan tarafından atanan beş kişilik Komisyon üyeleri şunlardan oluşmaktaydı: Antonio Cassese (İtalya), Muhammed Fayek (Mısır), Hina Jilani (Pakistan), Dumisa Ntsebeza (Güney Afrika), Theresa Striggner-Scott (Gana). Komisyon başkanlığını Antonio Cassese yürütmüştür.[54]

Bu komisyon 25 Ekim 2004 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Komisyon hükümet dışı ve hükümetle ilgili kurum ve kuruluşlar başta olmak üzere ilgili tüm birimlerden bilgi ve belge toplamış, bizzat Sudan'ı ziyaret ederek hükümet yetkilileriyle, halkla, direnişçi ve ayaklanmacı gruplarıyla görüşmelerde bulunarak somut veriler ve deliller üzerinde raporunu hazırlayıp tamamladıktan sonra[55] 25 Ocak 2005 tarihinde BM Genel Sekreterliğine sunmuştur. Bu rapor, Darfur'da hem insan haklarının hem de uluslararası insancıl hukukunun çiğnendiğini tespit etmiştir.[56] Komisyon raporunu önemli kılan hususlardan biri, Darfur'daki olaylara karışan hükümet ve hükümetin desteklediği hükümet dışı para militer Janjavidler ile ayaklanmacıların uluslararası ceza mahkemesinde yargılanmasını tavsiye etmesidir.

6. Darfur Saldırılarının Yol Açtığı Sonuçlar ve Beraberinde Getirdiği Felaketler

2003 ve 2004 yılları arasında gerek hükümet güçleri ile hükümetin desteklediği Janjavid çetelerince gerekse hükümet güçlerinki kadar olmasa da ayaklanmacı güçlerince gerçekleştirilen eylemlerde 180 bin ila 350 bin sivil insan öldürülmüş, 300 bin kişi Çad'a kaçmış 2 milyon kişi yerlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Milyonlarca Darfurlu açlık ve hastalıkla karşı karşıya kalmıştır.[57]

Sudan hükümetine bağlı emir komuta zinciri içindeki askeri birlikler ile hükümet destekli Janjavidlerin, hem soykırım sözleşmesi ile diğer uluslararası insancıl hukuk belgelerinin hem de insan hakları belgelerinin yasaklayarak suç saydığı eylemleri gerçekleştirdikleri BM Komisyonu tarafından tüm delilleriyle ortaya konulmuştur. BM komisyonu ayrıca hükümet güçlerinin ki kadar büyük olmasa da ayaklanmacı grupların da savaş suçları ve insanlığa karşı suçları işlediklerini tespit etmiştir. Hem BM Komisyonunun hem de İnsan Hakları İzleme Örgütünün yerinde tespit ettiği Darfur'da işlenmiş uluslararası insancıl hukuk belgelerinin suç olarak düzenlediği soykırım, insanlığa ve barışa karşı suçlar ile savaş suçları aşağıda gruplandırılmıştır:

---

[53] Bkz.: UN Security Council, 18 September 2004, S/RES/1564 (2004), http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/515/47/PDF/N0451547.pdf?OpenElement; Mehmet Dalar, "İnsanlık Suçu ve Soykırım Tartışmaları Bağlamında Darfur Sorunu ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, (Aralık 2009), Cilt 1, Sayı 12, ORSAM yayınları, Ankara, s. 93; Dalar, Darfur Sorunu..s. 267.

[54] Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf, (Dipnotlarda bu kaynağa *Report of the International Commission* olarak atıf yapılacaktır.)

[55] Report of the International Commission, s. 11.

[56] Aynı eser, s. 9.

[57] Erin Patrick, "Intent to Destroy: The Genocidal Impact of Forced Migration in Darfur, Sudan", **Journal of Refugee Studies** Vol. 18, No. 4, Oxford University Press, s. 411.

Kadınlara ve kızlara tecavüz: Darfur'un her üç bölgesinde de (özellikle Fur, Masalit ve Zaghawa bölgelerinde[58]) yaygın olarak bu suçun gerek hükümetin askeri güçlerince gerekse de hükümet destekli Janjavid çetelerince işlendiği, kadınların bunlardan hamile kaldıkları, hükümetin bu tecavüzlere karşı herhangi bir tedbir almayarak bu davranışları üstü kapalı da olsa desteklediği veya onayladığı tespit edilmiştir.[59] Tecavüze karşı direnen kadınlar öldürülmüştür. Hükümetin kontrolü altında bulunan yerlerinden sürülmüşlerin yaşadıkları kasaba ve diğer yerleşim yerlerinde sistematik tecavüz olayları devam etmiştir.[60] Bundan cesaret alan Janjavid çeteleri tecavüzü Darfur halkını kahredici ve onur kırıcı bir araç olarak kullanarak çatışmalardan dolayı yerlerinden sürüklenip kamplarda yaşamak zorunda kalan Darfurlu kadınlara da aynı eylemi uygulamışlardır. Bir kadının ifadesine göre, kadınların lekelenmiş olarak bilinmemeleri için kendilerine yapılan tecavüzleri gizledikleri dikkate alınırsa Darfur'da bu iğrenç eyleme maruz kalan kadın sayısının çok fazla olduğu sonucuna varılmaktadır.[61] CNN muhabirlerinden Nic Robertson'un Sudan Hükümeti askerleriyle yaptığı röportajda, askerlerin bizzat hükümetin emriyle çocuklara tecavüz ettiklerini, hatta hükümetin bu işleri zorla askerlere yaptırdıkları ifadelerine yer verilmiştir.[62]

Ayırım yapılmadan sivillere yapılan saldırılar: Özellikle 2003 yılında çok fazla artış kaydeden bu saldırılar komisyon tarafından değişik yerlerde yapılan ayrı vaka çalışmalarında, hükümetin askeri gücü ile Janjavidlerin ortaklaşa veya ayrı olarak özellikle sivillere karşı giriştikleri gerek havadan gerekse yerden yapılan sistematik ve yaygın saldırıların beraberinde sivil katliamını getirdiği ve savaşan direnişçi ile sivil halk arasında herhangi bir ayırım yapılmayarak sivillerin potansiyel suçlu olarak değerlendirildiği belirtilmektedir. Her ne kadar ayaklanmacılar tarafından da bu yönde saldırıların olduğu yönünde bilgiler olmuşsa da komisyon, bunlarla ilgili yaygın ve sistematik bir kanıtla karşılamadığını belirtmiştir. Komisyon, ayaklanmacıların daha çok askeri, polis gibi güvenlik birimlerine saldırılar düzenlediği sırada sivillerin ölmüş olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Afrikalı kabilelere yöneltilen bu saldırıların amacının, yerlileri topraklarından uzaklaştırıp, onların mal varlıklarına sahip olma ve etnik temizleme anlamına gelen halkın yerlerinden uzaklaştırıp Arap kabilelerine yer açmak olarak ifade edilmiştir.[63] Hükümet Antonov ve MİG markalı uçaklarla Masalit, Fur ve Zaghawa kentleri başta olmak üzere sivillerin yaşadığı birçok yerleşim birimlerini bombalamıştır. Aynı zamanda yerlerinden göç ederek sivillerin toplandığı yerler de bombalanmıştır.[64]

Sivillerin Toplu ve bireysel öldürülmesi: Sudan askeri güçleri ile Janjavidlerin ortaklaşa ve ayrı olarak yaptıkları toplu ve bireysel sivil katliamının sayısız kerede yaygın ve dramatik olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. Öldürülenler içinde insani yardım çalışanları da bulunmaktadır. Her ne kadar vaka sayısı ile ölü sayısı az olsa da direnişçiler tarafından özellikle askeri hedeflere saldırı gerçekleştirilirken sivillerin öldürüldüğü vaki olmuştur.[65]

Tutuklu halde olanlar ile yaralı ayaklanmacıların öldürülmesi: savaş hukuku kurallarından biri olan esir ve tutukluların öldürülmemesi kuralını Kailek ve Deleig'da

---

[58] HRW, "Abuses..." dipnot: 100.
[59] Report of the International Commission, s. 87.
[60] HRW, "Abuses…", Dipnot: 100-101.
[61] Amnesty International, Rape: Ever Present Danger For Darfur's Women, Http://Www.Amnesty.Org/En/Appeals-For-Action/Rape-Ever-Present-Danger-Darfurs-Women,
[62] Radikal Gazetesi, "İşte Beşir'in askerleri: 'Çocuklara tecavüz emri aldık', 07.03.2009, http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&Date=7.3.2009&ArticleID=925028
[63] Report of the International Commission, s. 64-65.; Dalar, age, s. 285.
[64] HRW, "Abuses…", Dipnot: 66-67.; Dalar, age, s. 286.
[65] Report of the International Commission, s. 77-78.

tutukladıkları ayaklamacıları öldüren Sudan hükümet güçleri ihlal etmiştir. Ayrıca yaralı olarak ele geçirilen ayaklanmacılar da öldürülmüştür.[66]

Askeri gereklilik olmadığı halde köylerin yakılması ve yok edilmesi veya Etnik Temizlik: Sudan polis raporlarına dayanan kaynaklar, Darfur'da 2000'den fazla köyün asker ve Janjavidler tarafından yakılıp yıkıldığını rapor etmiştir. Uydu görüntülerinden anlaşılan köy yıkma ve yakmalar hükümet tarafından da kabul edilmiştir.[67] İnsan Hakları İzleme Örgütü ise bu yapılanları "etnik temizlik" olarak da nitelemektedir. Çünkü esas amaç, Arap kabilelerinin bu topraklardan sahipleri Masalit ve Fur olan nüfusu uzaklaştırarak bu topraklara sahiplenmelerine yol açmaktır.[68] Ayrıca köylerinden atılanlardan geri dönenler bu köyleri ele geçiren ve bu köylerde oturmaya başlayan Janjavid çeteleri tarafından öldürülmüşlerdir.[69]

Sivil halkın zorla yerlerinden sürülmesi: Arap kabilelere yer açılmasına zemin hazırlamak için Darfur'da 1,85 milyon kişi yerlerinden çıkarılmıştır. Çok kötü koşullar altında bulundurulan bu kişilere 2004 yılının ortalarına kadar insani yardım çalışanların ulaşması da engellenmiştir.[70]

Kutsal yerlerin ve dini eserlerin yıkılması: hükümet güçleri ve Janjavidlerin Fur ve Masalit'te en az 65 camiyi yıkmanın yanında camilerde ibadet eden sivil halkı ve cami görevlilerini de öldürdükleri tespit edilmiştir. Benzer eylemler Urum, Kondoli ve Dandikori kentlerinde de gerçekleşmiştir. Darfurlu bir imamın Müslüman olup olmadıklarına bakılmaksızın hükümetin tüm Afrikalıları öldürmek istediğini ve Arapları onların yerlerine yerleştirmeyi hedeflediğini açıklaması[71] hükümetin Araplaştırma politikası açısından dikkat çekicidir.

Kişilerin işkenceye ve diğer insanlık dışı muameleye tabi tutulması: Bu vakalar birbirinden bağımsız çeşitli organizasyonlar tarafından tespit edilmiştir. Yakma, tecavüz, yaralama, bedeni ve ruhsal sağlığı bozan ve sürekli hastalıklar ile ölümü beraberinde getiren çeşitli insanlık dışı işkence yöntemleri yakalanan kişilere uygulanmıştır.[72]

Yağma: özellikle Arap kabileleri ve onlardan olan Janjavidlerin saldırdıkları Darfurluların mallarını kendilerine ayrılan ganimet niyetiyle yağma ettikleri ve halkın elindeki tüm hayvanları ile menkul ve gayrı menkullerine kendileri için verilmiş ganimet olarak el koydukları ve aralarında paylaştırdıkları bildirilmiştir.[73]

7. Darfur'daki Janjavid Eylemlerinin Hartum Hükümetiyle Bağlantısı

BM soruşturma Komisyonu, Janjavidler ile devlet arasında her bakımdan bağlantıların olduğu somut veriler üzerinde tespit eden çalışmalarda bulunmuştur. Raporda, Devletin hem askeri hem sivil yetkilileri tarafından bunlara her türlü silahın verildiği, düzenli mühimmat sağlandığı kanıtlanmıştır. PDF aracılığıyla yardım yapılan Janjavidler, ordu komutanlarının komutası altında askeri birimlerden doğrudan aldığı emirler doğrultusunda köylere saldırılarda bulundukları tespit edilmiştir. Tanıkların komisyona verdikleri ifadelere göre Janjavidler hükümetin kendilerine sağladığı silah ve mühimmat ile askeri uçaklarının gözetiminde ve diğer hükümet güçleriyle koordineli olarak saldırılarını gerçekleştirmişler. Bu bilgileri saldırıların kurbanı olmayan diğer kaynaklar da doğrulamıştır. Hükümetin kanunla

[66] Aynı eser, s. 80-81.
[67] Aynı eser, s. 81.
[68] HRW, "Ethnic Cleansing " In West Darfur", http://www.hrw.org/en/node/12133/section/6
[69] HRW, "Abuses..." dipnot: 102.; Dalar, age, s. 285
[70] Report of the International Commission, s. 84.
[71] HRW, "Abuses..." dipnot: 77-78.
[72] Report of the International Commission, s. 96.
[73] Report of the International Commission, s. 100; HRW, "Abuses..." dipnot: 79.; Dalar, age, s. 287.

oluşturduğu PDF aracılığıyla görevlendirilen bazı Janjavidler, her ay ücretlerini ordu kanalıyla alırken, PDF ile bağlantılı diğer Janjavidler ise yaptıkları saldırlar için kendi kabile liderlerine hükümetçe verilen ödül ve hediyeler çerçevesinde ücretlendirilmişlerdir. Komisyonun ulaştığı önemli bulgulardan biri de hükümet ile Janjavidler arasında yapılan gizli antlaşmaya göre Janjavidlerin saldırdıkları kişilerin menkul ve gayrı menkul mal varlıklarına ganimet olarak sahiplenecekleri konusudur. Bu durum uygulamalarda da kendini göstermiştir. Ele geçirilen malların hükümetin verdiği yetki ve izin çerçevesinde Janjavidler arasında paylaştırıldığı tespit edilmiştir. BM Genel Sekreterliğine sunulan raporu dikkate alan BMGK'nin 30 Temmuz 2004 tarih ve 1556 sayılı kararında, kontrolü altında olduğunu hükümetin kabul ettiği Janjavidlerin sadece PDF kapsamında değil, PDF dışında da faaliyet yürüttükleri hükümet destekli olarak saldırılar düzenledikleri belirtilmektedir.[74] 1556 sayılı kararda Sudan hükümetine, Janjavid çetelerinin silahsızlandırılması, insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk ihlâlleri işleyen veya işlemeye teşvik eden veya başka yıkıcı eylemlerde bulunan Janjavid şefleri ve suç ortaklarının tutuklanması ve adalete teslim edilmesi konusunda hükümetin 3 Temmuz 2004'te verdiği taahhütlerinin yerine getirilmesi için otuz gün süre tanınmıştır.[75] Bu kararın ardından, dönemin BM Sekreteri Kofi Annan'ın özel temsilcisi Jan Pronk'la Sudan Dışişleri Bakanı Mustafa Osman İsmail 6 Ağustos 2004'te bir antlaşma imzalamıştır. Antlaşma, hükümetin destekleyip, silahlandırdığı Janjavid çetelerinin yanında, Darfur bölgesinde ayaklanmayı örgütleyen SLM/A ve JEM'in de silâhları bırakmasını ve Sudan hükümetiyle görüşmelere başlamalarını öngörmüştür. Bu antlaşmaların ardından, Sudan hükümeti Janjavid çetelerini etkisizleştirmek için birkaç adım atmıştır. Fakat bu önlemler yeterli olmamış göstermelik olmaktan öteye gitmemiştir. Darfur'da asayişin sağlanması amacıyla hükümetin Batı eyaletine yolladığı altı bin polis, yöre halkı tarafından ek bir huzursuzluk unsuru olarak algılanınca, bu kez yeni göçler başlamıştır. "Human Rights Watch"'a göre, Sudan hükümeti Janjavid çetelerini gezgin polis güçleri içinde yeni kurduğu "özel harekât" birliklerine katmaktadır. Bu da bölge halkının bu "güvenlik güçleri" karşısında kendilerini daha da fazla güvensiz hissetmelerine yol açmıştır.[76] Bölgedeki Janjavid çetelerinin sayısı, hükümet askerlerinden daha fazla olup, bu çeteler her zaman askerlerle birlikte hareket etmektedirler. Hangi gücün komuta gücü olduğu da açık değildir. Janjavid çetelerinin birlikte hareket ettikleri üniformalı hükümet güçlerince herhangi bir şekilde sınırlandırılmadıkları da raporlarda belirtilmektedir.[77]

Katliam gerçekleştiren Janjavidlerle aralarındaki bağlantı konusunda ***Hükümetin savunmasına gelince***; özellikle Janjavidlerin saldırıları konusunda uluslararası toplumun geniş kesiminden gelen tepki üzerinde hükümet yetkilileri, Janjavidlerle bağlantılarının olmadığını, bunların hükümet tarafından kontrol edilemediğini ve kendi inisiyatifleriyle hareket ettiklerini açıklamıştır. Ne var ki hükümetin bu açıklamalarıyla önceki beyanatları

[74] Report of the International Commission s. 34.
[75] Ahmet İnsel, "Sudan: Katliam Karşısında Suskunluk", http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=167&dyid=2859&dergiyazi=Sudan:%20Katliam%20Kar%C5%9F%C4%B1s%C4%B1nda%20Suskunluk; UN Securty , S/RES/1556 (2004), 30 July 2004, http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/446/02/PDF/N0444602.pdf?OpenElement
[76] Aynı eser.
[77] HRW, "Abuses...", dipnot: 12.

arasında çelişkiler bulunmaktadır.[78] Bu açıklamalara zıt olarak daha önce yapılan resmi açıklamalar hükümetin Janjavidlerle bağlantılarının olmadığı iddiasını çürütmektedir. Ayaklanmacıların mağlup edildiği Kulbus'la ilgili Devlet başkanının Aralık 2003 yılında "hedefimize ulaşırken isyancıları yok etmek için askeri, polisi, (Janjavid anlamında) mücahitleri ve atlıları kullandık" açıklaması medyaya yaygın olarak yansımıştır. Adalet bakanının Şubat 2004'te Sudanı ziyaret eden Avrupa Parlamentosunun kalkınma ve işbirliğiyle ilgili ad hoc komitesine, "hükümet ile Janjavidler arasında bir çeşit ilişki kurulduğunu, fakat Janjavidlerin bunu kötüye kullandığını, hükümetin bunların yol açtığı felaketler için üzüldüğünü ve onları yasa dışı olarak kabul ettiklerini" açıklamıştır. Ne var ki uygulamada Adalet Bakanlığınca artık yasa dışı kabul edilen Janjavidlerle ilgili herhangi resmi işlem ve kovuşturmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Mağdurlar ile kurbanların yakınlarının komisyona verdikleri ifadelere göre Janjavidlerin şikâyet edilmemesi konusunda polisten ve hükümet yetkililerinden baskı gördüklerini, şikâyetlerinin geri çevrilerek Janjavidlerle ilgili işlemin yapılmadığı somut kanıtlarıyla ortaya çıkmıştır. Sudan Dışişleri Bakanının 24 Nisan 2004 tarihinde "hükümet artık militanları görmezden gelme davranışından vazgeçmeli ve gözünü açmalıdır. Doğrudur. Bu çeteler isyancıları hedeflemiştir" açıklaması da Sudan devletinin Janjavidlerle ne kadar bağlantılı olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Hükümetin Janjavidleri desteklediği için pişmanlığını bildirdiği halde Janjavidlerin 2004 yılı boyunca katliamlarına devam ettikleri ve hükümetin herhangi bir önlem almadığı yapılan pişmanlıkla ilgili açıklamaların göstermelik olduğunu kanıtlamaktadır.[79]

8. Kuzey Sudan'ın Hukuksal Yükümlülükleri ve Darfur'daki Eylemlerden Dolayı Sorumluluğu

Sudan (Kuzey Sudan) devleti BM'nin 1966 tarihli Medeni ve Siyasal haklar sözleşmesine, BM'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine, 1965 tarihli BM her türlü ırk ayırımcılığının kaldırılmasıyla ilgili sözleşmesine, 1989 tarihli Çocuk Hakları sözleşmesine, 1981 tarihli İnsan ve Halkların Haklarına ilişkin Afrika Sözleşmesine, 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesine, 1949 tarihli Cenevre sözleşmelerinin her dördüne ve mayınların yasaklanmasıyla ilgili 1997 tarihli Ottawa Sözleşmesine taraftır. Bununla birlikte BM'nin 1987 tarihli İşkenceye Karşı Sözleşmesi ile 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünü imzalamakla beraber onaylamış değildir. Uluslararası olan ve olmayan silahlı çatışmalarla ilgili 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesine ek 1977 tarihli 1 ve 2 nolu protokolüne taraf değildir.[80]

Hartum hükümetiyle katliamcı çeteler arasında bağlantıların kanıtlarına yukarıda değinildiği gibi, Janjavidlerin PDF kapsamında olsun veya olması hükümet destekli veya kontrollü olduklarından dolayı faaliyetlerinden Sudan devlet yetkililerinin sorumlu tutulması gerekecektir. Komisyonun tahkikatına göre bu çeteler eylemelerini devletin izni ve onayıyla yapmışlardır. Ayrıca bu çetelerin bazen devletin kontrolü dışında eylemler yaptıkları da tespit edilmiştir. Fakat başlangıçta devlet tarafından bu eylemeleri yapmaları için teşvik ve silah,

[78] Report of the International Commission, s. 35.
[79] Aynı eser,s. 34 ve 36.
[80] Aynı eser, 41 ve 48.

para ve mühimmatla destek edildiklerinden dolayı kendi inisiyatifleriyle de olsa giriştikleri bu eylemelerden de devlet sorumludur.[81] Bu kişilerin bu bakımdan devlet görevlisi olup olmadıkları da önemli değildir. Çünkü uluslararası hukukta devlet görevlisi olamamakla birlikte devletin adına faaliyet yürüten veya faaliyetleri devletin kontrolü altında şekillenen ve faaliyetlerine devletçe müdahale edilmeyen gerçek veya özel tüzel kişilerin haksız eylemlerinden dolayı devletin sorumlu tutulduğu uluslararası yargı kararıyla da belgelenmiştir. İran'daki rehinelerle ilgili 1980 tarihli Uluslararası Adalet Divanı'nın kararı devletin bu yöndeki sorumluluğuyla ilgili önemli belge niteliğindedir.[82] Devletin bu kişilerin eylemleriyle ilgili herhangi bir önlemde bulunmaması da devleti sorumluluktan kurtarmaz. Dolayısıyla Sudan devletinin Janjavidlere doğrudan silah ve mühimmat yardımı yapmasa da bu eylemelerine göz yumması bile devletin sorumlu tutulabilmesi için yeterli koşuldur.

Uluslararası teamül kuralları uyarınca silahlı çatışmalarda hukuka aykırı fiiller nedeniyle devletin uluslararası sorumluluğunun doğacağı ilkesi, uluslararası silahlı çatışmaları düzenleyen birçok antlaşma ile desteklenmiştir. Devletin bu konularda sorumlu olduğuyla ilgili önemli belgelerden biri 1907 tarihli La Haye IV sayılı Kara Savaşına ek yönetmeliktir. Bu yönetmeliğin 3. maddesi, "işbu yönetmeliğin hükümlerini çiğneyen taraf, gerekiyorsa, zarar-giderim ödemek zorundadır. Çatışan taraf silahlı kuvvet mensubu kişilerin gerçekleştirdiği bütün fiillerden sorumludur"[83] şeklinde hüküm getirmektedir. Bu hüküm 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesine ek 1977 tarihli I. Protokolünün 91. maddesinde yer aldığı gibi, kuzey Sudan'ın taraf olduğu 1949 tarihli Cenevre Savaş Esirleri Sözleşmesinin 12. maddesinde ve Cenevre Sivillerin Korunması Sözleşmesinin 29. maddesinde aykırı eylemleri işleyen kişilere yapılacak muamelelerle ilgili olarak kişilerin cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmadan, devletlerin sorumlu oldukları öngörülmektedir.[84] Buna göre Darfur'da hükümetin askeri güçlerinin yaptıkları eylemlerden dolayı Kuzey Sudan Hükümeti sorumluluk üstlenmek durumundadır. Aynı zamanda bu kurallara aykırı hareket eden ayaklanmacı hareketlerin de sorumlulukları olacaktır.

Darfur'da hükümetin desteklediği Janjavid çetelerinin işledikleri fiillerden Sudan'ın sorumluluğuna gelince; bir devletin düzenli silahlı kuvvetleri dışında çatışmalara devlet lehine katılan öteki silahlı grupların, gönüllülerin, çetelerin, paralı askerlerin ve kitle olarak ayaklanan kuvvetlerin silahlı çatışmalarda hukuka aykırı eylemleri nedeniyle ilgili devletin uluslararası sorumlu olacağı 27.06.1986 tarihli ABD-Nikaragua davasını sonuçlandıran Uluslararası Adalet Divanı kararı tarafından hükme bağlanmıştır.[85] Cezai sorumluluk yüklenecek olan yetkili kimse ile onun emri altında bulunduğu kabul edilen astlar arasında astlık üstlük ilişkisinin varlığı, sorumlu tutulmanın koşuludur. Ast-üst ilişkisinin hukuksal nitelikte olması şart olmayıp, de facto (fiilen) olması da yeterlidir. Çünkü Darfur olayı gibi iç savaşlarda savaşan tarafın örgütlenme şekli, emir komuta zinciri açıkça belirlenmemiş

[81] Aynı eser,s. 37.
[82] Bkz. Hüseyin Pazarcı, ***Uluslararası Hukuk Dersleri,*** III. Kitap, gözden geçirilmiş 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 166.
[83] Hüseyin Pazarcı, ***Uluslararası Hukuk,*** gözden geçirilmiş 5. bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007, s. 643.
[84] Aynı yer
[85] Aynı eser, s. 644.

olabilir. Savaşan tarafın gayrı resmi yapılanmalar aracılığıyla eylemleri gerçekleştirmesi onu sorumluluktan kurtarmaz. Burada önemli olan fiilen emretme yetkisine sahip olan ve astı konumunda bulunanların eylemlerini kontrol edebilme gücü, ilgilinin sorumluluğu için yeterlidir.[86]

Bu çerçevede Hartum hükümetinin Darfur'da işlenen eylemlerle ilişkisi etkili denetim sistemi yanında bütünsel denetim sistemi kapsamında ortaya çıktığına dair güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Janjavidler tarafından işlenen insan hakları ihlalinden dolayı (Kuzey) Sudan devletinin sorumlu tutulmasının gereği yanında, Janjavidlerce işlenen insanlığa karşı eylemler için her bir spesifik vakaya bağlı olarak Sudan'ın devlet yetkililerinin yaptıkları teşvik, kışkırtma, finansal, askeri ve her türlü yardım nedeniyle ceza ve medeni hukuku bakımından hesap vermeleri gereği ortaya çıkmaktadır.[87]

9. Darfur'daki Eylemlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi Tarafından Yargılanması Gereği

BM komisyonu, Darfur'da işlenen suçların Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde (UCM'de) yargılanması gerektiği sonucuna vararak BMGK'nin bu konuda işlem yapmasını tavsiye etmiştir. Bu tür suçların ulusal mahkemelerde de yargılanması söz konusu olmakla beraber UCM statüsüne taraf olmayan Sudan adalet sisteminin bu suçları yargılamada uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Nedenine gelince;

(Kuzey) Sudan'ın da taraf olduğu 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesine göre ağır ihlaller olarak anılan savaş suçları ve insanlığa karşı suçları işleyenleri cezalandırma konusunda üç tür yükümlülük altına girmiş bulunmaktadırlar: Biri, söz konusu suçların fiilen cezalandırılmasını sağlayacak biçimde mevzuat oluşturmak, ikincisi, bu suç faillerini araştırmak ve üçüncüsü de uyruğuna bakılmadan söz konusu suç faillerini ulusal mahkemelerinde yargılamaktır.[88] (Kuzey) Sudan adalet sisteminin bu suçları yargılaması için uluslararası hukuk standardına uygun değildir. Ülkedeki adaletin uygulanmasıyla ilgili birçok kusur (Kuzey) Sudan'da uluslararası standartlara uygun adli sistemin kurulmasını önlemektedir. 1999 yılında ilan edilen olağanüstü hal durumu sürekli olarak uzatılmıştır ve özel kararnamelerle işlemler yapılmıştır. Buna örnek Özel Mahkemelerin kurulmasıyla ilgili karardır. Diğer önemli husus ise, her ne kadar 2005 yılında yapılan Kapsamlı Barış Antlaşmasıyla düzenlenmesi öngörülmüşse de Sudan'ın ceza kanunları, savaş suçları ile insanlığa karşı suçları ya yeterli bir şekilde yasaklamamakta veya uygulanma sorunlarını beraberinde getirmektedir. 1991 tarihli Ceza Usulu Kanunu, bu eylemlerin etkili bir şekilde kovuşturulmasını engelleyen düzenlemeler içermiştir. Bu kanun, yürütmeye geniş yetki vermiş ve birçok devlet görevlisine kovuşturulmalarını önleyen dokunulmazlıklar tanımıştır.[89] 2010 yılında değiştirilmesine rağmen istihbarat ve güvenlik güçleriyle ilgili kanun, insan haklarına ve adil yargılanmaya aykırı bir çok hüküm getirmektedir. Bu kanuna göre,

---

[86] R. Murat Önok, "Silahlı Çatışmalar Hukukunda Üstün Sorumluluğu Doktrini", ***Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi***, Cilt: 1, sayı: 3 (2005), s. 108.
[87] Report of the International Commission, s. 37.
[88] Pazarcı, Uluslararası Hukuk, 2007, s. 659. Dalar, age, s. 277.
[89] Dalar, age, s. 277.

beraberinde keyfi tutuklamalar getiren, devletin güvenliğiyle ilgili konularda yargı kararı olmadan güvenlik güçleri gözaltı ve tutuklama işlemi yapabilmektedirler, göz altı süreleri 4,5 aya kadar sürebilmektedir. Hukuka aykırı işlem ve eylem yapan güvenlik güçlerine dokunulmazlıklar da tanınmıştır.[90]

Adli sisteminin uluslararası standartlara uygun olmadığı yukarıda tespit edilen kuzey Sudan'ın diğer önemli sorumluluğu ise haklarında yeterli delil bulunduğu halde yargılamadığı suçluları, yargılayabilecek diğer devletlere veya UCM gibi uluslararası yargı organlarına teslim etmemesidir. Bu yükümlülük, Sudan'ın taraf olduğu yaralılara ve hastalara ilişkin 1 nolu Cenevre sözleşmesinin "ya yargıla veya teslim et" anlamındaki 49/2. maddesi[91] bağlamında değerlendirilmesi gerekir. Uluslararası tepkiler karşısında hükümet bazı girişimler de yapmıştır. 2008 yılında Janjavid çetelerinin liderlerinden hakkında savaş suçları işlediği belirtilen Ali Kushayb'ın tutuklanması, Janjavidleri ve diğer hükümet destekli çeteleri silahsızlandırma kampanyalarına başlatılması[92] gibi olumlu değerlendirilecek adımlar da atılmıştır.

Uluslararası tepkileri azaltmak ve UCM'nin yargısını etkisiz bırakmak bakımından hükümet, Darfur'daki olayları yargılamak için göstermelik olarak Özel Ceza Mahkemesi kurmuştur. Fakat 11 Haziran 2007 itibarıyla insan Hakları İzleme Örgütünün belgelendirdiğine göre sadece 13 dava mahkemenin önüne getirilmiş, dava edilenler ise alt rütbeli kişilerden oluşup haklarında sadece hırsızlık gibi adi suçlamalar yöneltilerek duruşmalar yapılmıştır. Bu mahkemede söz konusu kişilere yöneltilen hiçbir suçlama insanlık ve savaş suçları gibi ağır suçlarla ilgili olmamıştır. Göz altına aldıkları 13 yaşındaki bir kişiyi işkenceyle öldürdüklerinden dolayı hüküm giyen iki askeri istihbarat üyesi ise Devlet Başkanının 114 sayılı kararnamesiyle affedilerek serbest bırakılmıştır. Faşir'de gözaltındaki şahsın ölümünde rolleri olduğundan dolayı iki düşük rütbeli askeri personel ise idam edilmiştir. BM uluslararası soruşturma komisyonu raporunda belirtilen durumları araştırmak için 2007 yılında kurulan Sudan Adli Araştırma Komitesi, görünürde 100'ün üzerinde tutuklama kararı çıkardığı halde bunlardan sadece 10'u yerine getirilmiştir. Bunlardan biri de UCM'nin hakkında tutuklama kararı çıkarttığı Janjavid milislerinin lideri Ali Kushayb'le ilgilidir. Bu kişinin gözetim altına alındığı belirtilmiştir. Fakat komitenin tahkikatı, davalarda henüz suçlamalara esas olmuş değildir.[93]

Yukarıda değinilen nedenlerle ağır insanlık suçlarının UCM'de yargılanması gerektiğine inanan BM Darfur komisyonu, hem hükümet yetkililerinin hem de ayaklanmacı liderlerin uluslararası ceza mahkemesinde yargılanmaları için BM Güvenlik Konseyine öneride bulunmuştur. Komisyon, bu fiilleri işledikleri kanıtlarıyla ortaya konulan ve yargılanmaları gereken 51 şüpheli ismi belirlemiş ve bunları mühürlü bir zarfta UCM

[90] Amnesty International, Report: Agents of Fear: The National Security Service in Sudan, AFR 54/010/2010, 2010, s. 20-21. (http://www.amnesty.org/en/library/asset/en.pdf)
[91] Pazarcı, Uluslararası Hukuk, 2007, s. 659.
[92] Yihdego, Zeray, "Darfur and Humanitarian Law: The Protection of Civilians and Civilian Objects", ***Journal of Conflict & Security Law*** *(*2009), Vol. 14 No. 1, Oxford University Press 2009, s. 63.
[93] HRW, Sudan: National Courts Have done nothin on Darfur, http://www.hrw.org/en/news/2007/06/11/sudan-national-courts-have-done-nothing-darfur; Dalar, age, s. 278.

savcılığına iletilmek üzere BM Genel Sekreterliğine sunulmasına karar vermiştir. Bu kişilerin bir kısmının birden fazla eylemden ve suçtan sorumluluklarının bulunduğu ifade edilmiştir.[94]

10. Darfur'daki Suç Eylemlerinin UCM'nde Yargılanması ve El Beşir'in UCM Tarafından Tutuklanma Kararının Verilmesi Süreci

BM Darfur Komisyonunun raporu üzerine 31 Mart 2005 tarihinde BMGK'nin aldığı 1593 sayılı kararla, Darfur'da yapılanların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini, UCM'nin yetkisinin yürürlüğe girdiği 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren Darfur'daki olayların UCM savcılığına intikal ettirilmesi, Sudan Hükümetinin ve diğer tüm tarafların UCM ile işbirliği yapmalarını ve gerekli yardımda bulunmalarını öngörmüştür.[95] Bu karar, Konsey'de Cezayir, Brezilya, Çin ve ABD'nin çekimser oylarına karşılık 11 lehte oyla alınmıştır.[96] BMGK'nin bu kararı, UCM'nin yargı yetkisinin uygulanmasıyla ilgili UCM statüsünün 13 (b) maddesine dayanmaktadır. Statünün 5. maddesi itibarıyla UCM'nin yargı yetkisine giren soykırım suçu, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ile saldırganlık suçlarından bir veya daha fazla suçun işlendiğinin görülmesi durumunda, BM antlaşmasının 7. bölümüne göre hareket edecek BMGK tarafından konunun UCM savcılığına götürülebilir.[97] Bu madde itibarıyla bir devletin UCM statüsüne taraf olup olmadığına bakılmaksızın BMGK'nin başvurusuyla UCM yargılama yapmakla yetkilidir. Bu yetki evrensel yargı yetkisinin tam olarak uygulanmasına olanak vermektedir.[98]

Bu karar üzerinde UCM savcısı Luis Moreno-Ocampo, kendisine intikal ettirilen Darfur komisyonu raporunu ve eklerini incelemeye almış ve elliden fazla bağımsız uzmanla görüşmede bulunduktan sonra konunun soruşturulması ve kovuşturulması için yeterli yasal koşulların oluştuğu sonucuna ulaşmış ve gerekli işlemleri başlatmaya karar vermiştir.[99]

1 Haziran 2005'te UCM savcısı soruşturmasına başlamıştır. 27 Şubat 2007 tarihinde ilk iddianame hazırlanarak UCM'nin 1. hazırlık dairesine sunulmuştur. 27 Nisan 2007 tarihinde daire yargıçları, 51 defa insanlık ve savaş suçları işledikleri suçlamasıyla Ahmet Harun ve Ali Kushayb hakkında tutuklama kararı vermiştir. Eski içişleri bakanı olan Ahmet Harun, 2005 Mayısında yerlerinden sürülmüş sivillerin de dahil olduğu insani ilişkilerden sorumlu devlet bakanlığına atanmış ve 7 Mayıs 2009 tarihinde daha kritik görev olan Güney Kordofan eyalet valiliğine tayin edilmiştir. Diğer adı Ali Aburrahman olan Ali Kushayb ise Janjavid çetelerinin liderlerindendir. UCM Savcılığı, Ahmet Harun'un insani ilişkiler bakanlığına getirilmesi Sudan hükümetinin suçluyu koruma ve onun yargılanmasını engelleme girişimi olarak nitelemiştir. Ayrıca bu kişi BM uyarılarına rağmen mağdurlara

---

[94] Report of the International Commission, s. 161.
[95] UN Securtiy Council, S/RES/1593 (2005), 31 March 2005, http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/292/73/PDF/N0529273.pdf?OpenElement
[96] http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Security_Council_Resolution_1593
[97] Yusuf Aksar, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış", ***Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi***, Cilt: 1, sayı: 3 (2005), s. 13.
[98] Ülkü Halatçı, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisini Kullanabilmesinin Koşulları", ***Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi***, Cilt: 1, sayı: 3 (2005), s. 72.; Dalar, age, s. 97.
[99] ICC, The Prosecutor of the ICC opens investigation in Darfur, http://www.icc-cpi.int/Menus/Go?id=31f3684f-43bc-4d5e-9e0a-a6a8dac308eb&lan=en-GB,

insani yardım çalışanlarının engellenmesi için karar verdiği ve binlerce mağdurun hayatını tehlikeye soktuğu belirlenmiştir. 5 Haziran 2008 tarihinde savcılığın BMGK'ne verdiği raporda; Hartum hükümetinin 1593 sayılı kararın gereğini yerine getirmediği ve Ahmet Harun ve Ali Kushayb'ın tutuklanması için her hangi bir adım atmadığı belirtilmiştir. Bu arada UCM savcılığı, Darfur'da gerek insani yardım çalışmalarına gerekse sivillere yönelik insanlık dışı eylemlerin işlendiğini, bu eylemlerin da UCM yargısı kapsamında olduğunu bildirmiştir. Bu kişilerle ilgili tutuklama kararının gereğini yerine getirmesi için Sudan hükümetine UCM'nin yaptığı başvuru bu hükümetçe reddedilmiştir. Haziran 2007'de devlet başkanı El-Beşir, UCM'nin tutuklanmasını istediği kişilerle ilgili herhangi bir işlem yapmayacağını ve hiçbir Sudanlıyı UCM'ye teslim etmeyeceğini açıkça belirtmiştir. 26 Şubat 2009 tarihinde Darfur Özel Savcısı Nimr İbrahim Muhammed, Janjavid lideri Ali Kushayb'ın da içinde bulunduğu Deleig, Mukjar, Bandas ve Garsila'daki olaylarla ilgili suçlandıklarını belirtmesi üzerine, Sudan Yüksek Mahkeme savcısı Abdurrahman Sharfi, yeterli delil bulunması halinde zanlının yargılanacağını belirtmesine rağmen Sudan hükümeti bu konuyla ilgili UCM'ye bilgi vermemiştir. Her iki tutuklama kararı geçerliliğini sürdürmekte olup, Sudan hükümetinin UCM ile işbirliğini reddetmeye devam etmektedir.[100]

14 Temmuz 2008 tarihinde UCM savcısı, Sudan devlet başkanı Ömer El Beşir hakkında iddianame hazırlamış ve bu kişinin *soykırım*, *insanlığa karşı suçlar* ve *savaş suçları* bakımından tutuklanarak UCM önünde yargılanmasını talep etmiştir. 4 Mart 2009 tarihinde UCM Hazırlık Dairesi-I'in aldığı kararla El Beşir'in insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, işkence ve tecavüz suçları bakımından yargılanması için tutuklanması gerektiğine karar vermiştir.[101] Bununla birlikte UCM savcılığı bu karara itiraz etmiştir. El Beşir'in diğer suçlar yanında *soykırım* suçları bakımından da yargılanması gerektiğini, Darfrur'daki olayların soykırım sözleşmesinin ilgili maddeleri gereğince soykırım suçlarının belirleyici özellikleri karşıladığını ifade ederek UCM'nin Temyiz Dairesine başvurmuştur. Temyiz Dairesi, savcılığın bu yöndeki itirazını kabul etmiş ve El Beşir'in diğer suçlar yanında soykırım suçları bakımından da yargılanması gerektiğini öngörerek Hazırlık Dairesi-I'in kararını yeniden gözden geçirmesi gerektiğine karar vermiştir. Bunun üzerine Hazırlık Dairesi-I'in 12 Temmuz 2010 tarihinde aldığı kararla El Beşir'in Darfur'da işlenen diğer suçlar yanında *soykırım* suçları bakımından da yargılanması için tutuklanması gerektiğine karar vermiştir.[102]

Haklarında tutuklama kararı verilen Ömer El Beşir, Ahmet Harun ve Ali Kushayb, halen UCM kayıtlarında arananlar listesinde yer almaktadırlar.[103]

11. Darfur'daki Eylemler ve Soykırım

---

[100] Ninth Report of The Prosecutor of The International Criminal Court To The Un Security Council Pursuant To Unscr 1593 (2005), par.4-6-7, par. 31, par. 8-10, par. 26, par. 27, par. 32 (www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/.../9th_UNSCReport_Eng1.pdf); Dalar, age, s. 285.

[101] International Criminal Court, No.: ICC-02/05-01/09, Date: 4 March 2009 (http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc639078.pdf)

[102] International Criminal Court, No.: ICC-02/05-01/09, 12 July 2010. (http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc907140.pdf)

[103] http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200205/related%20cases/icc%200205%200107/Pages/darfur_%20sudan.aspx

1948 yılında BM Genel Kurulunca kabul edilerek 1951 yılında devletlerce gerekli onay verildikten sonra yürürlüğe giren Soykırım Suçlarının Önlenmesine ve Cezalandırılmasına dair Sözleşme, gerek barış gerekse savaş zamanlarında işlenebilecek ve devletlerce yasaklanarak cezai yaptırım uygulanması öngörülen soykırım suçunu tanımlayarak bu suçun belirleyici özelliklerini açıklamıştır. Belirleyici özelliklerinden herhangi birinin bulunması durumunda soykırım suçunun gerçekleşmiş olacağını öngören sözleşme, soykırımın tanımını ve belirleyici özelliklerini şöyle düzenlemiştir:[104]

Sözleşmenin 2. Maddesi, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen fiillerin soykırım suçunu oluşturacağını belirtmektedir. Bu maddeye göre bu suçun beş belirleyici özelliği bulunmaktadır: a) Gruba mensup olanların öldürülmesi, b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi, c) Grubun tamamen veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi d) Grup içinde doğumlarının engellenmesi amacıyla tedbirler almak, e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek. Sözleşmenin 3. Maddesi sadece soykırım suçlarını işleyenleri değil, onlarla işbirliğinde bulunan, onları kışkırtan, teşebbüs eden ve herhangi bir şekilde iştirak edenlerin de cezalandırılmasını öngörmektedir. Sözleşme ayrıca bu suçu işleyenlerin mevki, makam ve diğer sıfatlarına bakılmaksızın yargılanmalarını ve onlara dokunulmazlık sağlanamayacağını öngörmektedir (madde 4). Sözleşme, haklarında soykırım suçları isnat edilenlerin veya bu suçu işleyenlerin gidebilecekleri başka devletlerde siyasi sığınma haklarından yararlanamayacaklarını ve bu kişilerin gittikleri devletler tarafından onları yargılayacak yerlere teslim edilmesini de emretmektedir (madde 6 ve 7). Bu suçlar için BM yetkili organlarının harekete geçeceği de hüküm altına alınmıştır (madde- 8).

BM Darfur Soruşturma Komisyonu, yukarıda sıralanan bütün bu eylemlerin hükümet ve desteklediği çeteler tarafından yapıldığının sabit olduğunu belirttikten sonra, bu yapılanlar için mutlak surette soykırım denilebilmesi için merkezi hükümetin soykırım niyetinin ve kastının (*mens rea*) bulunması gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla komisyon, Sudan hükümet yetkililerinin katliamlarda açıkça yok etme kasıtları tespit edilemediğinden, hükümetin soykırım eyleminden değil de insanlığa karşı gerçekleştirilen eylemlerden ve savaş suçlarından sorumlu tutularak yargılanmaları gerektiği sonucuna varmıştır. Yapılan saldırıların, öldürmelerin, kişileri zorla başka yerlere sürme eylemlerinin etnik, dinsel ve ırksal bakımdan ayrı özellikler taşıyan grubu bu özelliklerinden dolayı yok etme kastını içermediğini daha ziyade köylere yapılan planlı ve organize saldırıların mağdurları ve kurbanları evlerinden ve yerlerinden çıkarmak suretiyle direniş karşıtı eylemler ile kendisini gösterdiğini belirten komisyon, bu eylemlerle ilgili soykırım terimini uygun görmemektedir.[105]

Bununla birlikte UCM savcısı, UCM Temyiz Dairesi ve UCM Hazırlık Dairesi-I, BM Darfur komisyonunun görüşüne katılmamaktadır. Darfur'da işlenen eylemlerin soykırım sözleşmesinin ilgili maddeleri bağlamında soykırımın belirleyici özelliklerinin çoğunu

[104] http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/33-36.pdf
[105] Report of the International Commission, s. 132.ve 160-161.; Dalar, age, s. 96; Dalar, age, s. 283.

taşıdığını ve soykırımla ilgili olarak bu eylemlerin sistematik ve belirli bir planın parçası olarak gerçekleştiğini ve bu eylemleri yapanların şüpheye yer vermeyecek şekilde öldürme kastıyla yaptıklarının açık olduğunu, bu eylemlerin kanıtlarıyla birlikte ortaya çıktığını, dolayısıyla kasıtlı eylem ve niyetin oluştuğunu ve bu kişilerin hükümetle bağlantılarının tespit edildiğini belirtmişlerdir. Bu yaklaşım soykırımdan dolayı el Beşir hakkında tutuklama kararı veren Hazırlık Dairesi-I'in kararına yansımıştır.[106]

UCM tarafından soykırım suçu isnadıyla hakkında tutuklama kararı verilen El Beşir'in mahkemeye teslim olması veya el Beşir'in gidebileceği devletlerce UCM'ye gönderilmesi yukarıda değinilen Sudan'ın da taraf olduğu soykırım sözleşmesinin amir hükümlerinin gereğidir.

12. Uluslararası Toplumun Barış Gücüyle Müdahalesi

BM kurucu antlaşmasının 7. Bölümü gereğince uluslararası barış ve güvenliğin bozulması durumunda BMGK'nin gerekli müdahalede bulunması gerektiği yukarıda değinilmiştir. Soykırım ve İnsanlığa karşı suçların işlendiği tespit edilen Darfur'a BMGK'nin verdiği kararlar ve bu kararların sonuçlarının incelenmesi Darfur'da barışın tesisi bakımından önemlidir. Sudan Hükümetinin Darfur'da gerçekleştirdiği eylemlerle ilgili BMGK'nin aldığı 30 Temmuz 2004 tarih ve 1556 sayılı kararda; süregelen insani kriz ve yaygın insan hakları ihlalleriyle ilgili derin endişe duyulduğu ifade edilerek bu insani felaketin durdurulması için Sudan'a ambargo dahil BM'nin her şeyi yapmaya kararlı olduğuna işaret edilmiştir. Kararda ayrıca Afrika Birliği'nin bölgede barışın korunması ve gözetlenmesiyle ilgili çabalarının desteklendiğini, uluslararası toplumun ve Afrika Birliğine üye devletlerin barış gücü oluşturarak müdahale etmeleri önerilmiştir.[107] Darfur uluslararası soruşturma komisyonunun kurulmasının öngörüldüğü 18 Eylül 2004 tarih ve 1564 sayılı karada BMGK, önceki konsey kararları uyarınca insan hakları ve insancıl hukuk kurallarını yerine getirmesi gereken Sudan'ın yükümlülüklerini yerine getirmediğini, lojistik, finansal, donanımsal ve diğer gerekli araçlarla devletlerin Darfur'da barışı kurma faaliyetlerini yürüten Afrika Birliği'ne destek sağlamaları, hükümetin ve ayaklanmacı grupların Afrika Birliği'nin gözetiminde siyasi çözüm sağlamaları için birlikte çalışmalarını, hükümetin ve ayaklanmacı grupların BM ve Afrika Birliği ile işbirliği yaparak uluslararası yardımın felaket bölgelerine ulaştırılmasını sağlamalarını öngörmüştür.[108] BMGK'nin bu kararına dayanılarak Darfur'da çatışmaları önleyerek barışı temin edecek *Afrika Birliği Sudan Misyonu (African Union Mission in Sudan-AMIS*) adında barış gücü oluşturulmuştur. Bununla birlikte kendisine umulduğu kadar yeterli sayıda askeri ve donanımsal destek sağlanmadığı ve hükümetin de istenildiği kadar işbirliği yapmadığı için AMIS'in Darfur'daki sivilleri korumakta yetersiz kalmış ve kendisini dahi saldırılardan koruyamaz hale gelmiş olduğundan BM önderliğinde daha kapsamlı bir barış gücünün bölgede çalışmasının daha etkili olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle AMIS,

[106] International Criminal Court, No: ICC-02/05-01/09, 12 July 2010. (http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc907140.pdf)
[107] Security Council, S/RES/1556 (2004), 30July 2004, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1556(2004)
[108] Security Council, S/RES/1564 (2004), 18 September 2004, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1564(2004)

2007 yılına kadar çalışabilmiş ve görevini BM'nin kurulmasını sağladığı diğer barış gücüne bırakmıştır.[109]

BMGK'nin 31 Temmuz 2007 tarih ve 1769 sayılı kararla[110] Afrika Birliği ve BM güçlerinden karma olarak oluşturulması öngörülen *Afrika Birliği ve BM Darfur Karma Harekatı (African Union-United Nations Hybrid Operation in Darfur-UNAMID)* adıyla Darfur'da ateşkesi, 2006 yılında taraflar arasında yapılan Abuja barış antlaşmasını, silah ambargosunu gözetleyip denetleyecek ve sivil halkı saldırılardan koruyarak onlara yeterince insani yardımı sağlayacak ve Darfur'un bir çok yerinde etkin görev ve tedbirler alacak yeni bir barış gücü kurulmuştur. Önceki barış gücü AMIS güçlerinin de içinde bulunduğu UNAMID, dünyanın çeşitli devletlerinin gönderdiği askeri birlikten oluşmuştur. Bununla birlikte UNAMID de sivilleri korumada yeterince başarılı olduğu söylenemez. 1769 sayılı kararda öngörülmesine rağmen bu güç, yeterli ve gerekli seviyede insan ve donanım gücünden yoksundur. Hartum Hükümetinin 1769 sayılı kararı kabul ederek bu güçle işbirliği yapacağını belirtmesine rağmen UNAMID, hükümet güçlerinin ve hükümetçe desteklenen kişilerin saldırılarına maruz kalmıştır. Ayrıca ayaklanmacı ve muhalif gruplarının da UNAMID'e yönelik sık sık saldırlar gerçekleştirdikleri rapor edilmiştir. Kendisine karşı yapılan saldırılarla görevlilerini kaybederek, görevini yerine getirmede sıkıntılarla karşılaşan gücün başarısızlığını gören sivil halk da, bu gücün beklentilerini karşılayamadığını, güvenlikleri için ona dayanamayacaklarını belirterek çaresizliklerini ifade etmişlerdir.[111] Bununla birlikte aşağıda da değinileceği gibi, son dönemlerde bu güce yönelik saldırılarda azalış görülmüştür.

13. 2005 Yılından Sonra Darfur'daki İnsan Hakları İhlalleri

Güney Sudan'ı bağımsızlığa götüren ve güney kesimle 2005 yılında yapılan Kapsamlı Barış Antlaşması (KBA)'ından sonra bu antlaşmanın öngörüleri doğrultusunda insan haklarının ve barışın sağlanmasına yönelik anayasal ve yasal değişiklikler yapılmıştır. 2005 yılında geçici anayasa yapıldıktan sonra silahlı kuvvetler kanunu, ceza kanunu, seçim kanunu, siyasi partiler kanunu gibi birçok yeni kanun (Kuzey) Sudan meclisi tarafından kabul edilmiştir.[112] Bununla birlikte insan haklarının ve insancıl hukuk ilkelerinin ihlal edilmesinde en fazla payı bulunan birimlerden biri olan Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Servisi, Ulusal Güvenlik Güçleri (NISS) ile ilgili çıkarılan 2010 tarihli yeni kanun, insan haklarına aykırı hükümler içeren önceki kanundan birkaç istisna dışında pek farklı değildir. Bu kanun, özellikle bir suçu siyasi olarak değerlendirebilecek istihbarat ve güvenlik güçlerinin yargı kararı olmadan gözaltı ve tutuklama gibi keyfi uygulamalarına ve hukuka aykırı işlemlerde bulunmalarına zemin hazırlayabilmektedir. Darfur'daki olağanüstü yönetim uygulaması ile NISS güçlerinin insan hakları ihlalleri, keyfi uygulamaları, sorumsuzlukları ve

[109] Yihdego, age, s. 64.
[110] Security Council, S/RES/1769 (2007), 31 July 2007, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1769(2007)
[111] Yihdego, age, s. 67; Abdelbagi Jibril, "Past and Future of UNAMID:Tragic Failure or Glorious Success?", http://migs.concordia.ca/links/documents/Past_and_Future_of_UNAMID.pdf
[112] Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Sudan, Sima Samar, UN General Assembly, A/HRC/9/13, 02 September 2008, par. 11.

dokunulmazlıkları halen devam etmektedir. UNAMID görevlileri bile NISS güçleri tarafından kendilerine herhangi bir suçlama yöneltilmeden birkaç hafta tutuklanmışlardır. Ağırlıklı olarak Darfur kökenlilere yönelik güvenlik güçlerinin muamelelerinde bu durum daha fazla göze çarpmaktadır.[113]

Gerek hükümet güçlerince gerekse silahlı muhalif gruplarınca Darfur'da sivillerin öldürülmesi, yerlerinden sürülmeleri, malların yağlanması, tecavüz gibi hem insan hakları hem de insancıl hukuk ilkelerinin ağır bir şekilde ihlalinin devam ettiği raporlarda açıklanmaktadır.[114] Çatışamadan zarar gören ve mağdur olan sivil halka insani yardım ulaştıran insani yardım kuruluşlarına saldırılar sürmektedir. UNAMID, çatışmacı grupların saldırılarından dolayı insani yardımı gerçekleştirememektedir. UNAMID'e yapılan saldırılarda bu gücün birçok görevlisi yaşamını kaybetmiştir.[115] Yerlerinden olan kişilerin ayrılmak zorunda oldukları yerlere geri dönebilmeleri için 8 Haziran 2008 tarihinde hükümet ile SLM/A arasında bir anlaşma yapılmış olup, buna göre bir yol haritası benimsenmiştir[116]. Ayaklanmacıları gerekçe göstererek hükümet güçlerince sivil yerleşim yerlerine yapılan hava saldırılarından dolayı sivil ölümler yaşanmıştır. Tawilla kentinde hükümet güçlerinin saldırısı sırasında güvenlik güçlerinden birinin, yerlerinden olmuş kişilerin yaşadığı kampta ölü bulunması üzerinde kamptaki yaklaşık 20 bin kişi başka alanlara zorla göç ettirilmiştir.[117] Af Örgütü'nün tespitine göre Kuzey ve Güney Darfur'daki Darusselam, Şangil ve Tobaya kentlerine 2010 yılında hükümet güçlerince yapılan saldırılarda 20 bin kişi yerlerinden sürülmüştür. Aynı yılda Güney Darfur'un Negaha ve Jaghara bölgesindeki köylerin hükümet güçlerince yakıldığının uydu görüntülerinden de tespit edildiği ve 7 binden fazla kişinin yerlerinden sürüldüğü af örgütünce rapor edilmiştir.[118]

BM'nin 2011 tarihli insan hakları raporu ise siyasi dinamiklerin önemli ölçüde değişmesine, direniş ve direniş karşıtı yıkıcı eylemlerde azalış olmasına rağmen, Darfur'da halen insan hakları ve insancıl hukuk kurallarının hükümet ve ayaklanmacı gruplarca ihlal edildiğini, yüzbinlerce sivilin silahlı çatışmalardan kötü etkilenmeye devam ettiğini, yerlerinden sürüldüklerini ve insani yardıma kısıtlı koşullarda eriştiklerini açıklamaktadır. SLM/A liderinin 2010 yılında hükümetle anlaşmazlığa girdikten sonra taraflar arasındaki silahlı çatışmalar tekrar başlamıştır. Aynı zamanda ayaklanmacı gruplar arasında yaşanan çatışmalardan da sivil halk zarar görmüştür. Kamplarda yaşayan sivillerin insani yardıma erişme imkanlarının kısıtlılığı sürmektedir. UNAMID, çatışmalar ve güvenlik sorunu nedeniyle ve çatışmacı grupların engellemeleri nedeniyle ya sınırlı koşullarda yardım sağlayabilmekte veya yardım yapamamaktadır. Bununla birlikte son zamanlarda UNAMID

---

[113] Report of the independent expert on the situation of human rights in the Sudan, Mohamed Chande Othman, UN General Assembly, A/HRC/18/40, 22 August 2011, par. 54; Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Sudan, Sima Samar, UN General Assembly, A/HRC/9/13, 02 September 2008, s. 8, par. 27-29.
[114] Aynı yer, s. 12-13, par.45-47.
[115] Aynı yer, s. 14, par. 50.
[116] Aynı yer, s. 6, par. 16.
[117] Aynı yer, s. 13, par. 47.
[118] Amnesty International, Satellite Evidence Grave Crimes Continue in Darfur, February 2, 2011, http://www.amnestyusa.org/sites/default/files/aiusadarfursatelliteevidence.pdf

görevlilerine eskiye göre yapılan saldırılarda önemli oranda azalma görülmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.[119]

Hükümet tarafından alınan önlemlere rağmen Darfur'da cinsel veya cinsiyete bağlı suçların önüne geçilememektedir. Polisin etkin bir şekilde soruşturma yaparak bu suçları işleyenlerin kovuşturulup cezalandırılmasında yetersiz kalınması, en önemlisi de birçok tecavüz suçlarının rapor edilmemesi ve bu suça maruz kalan kurbanların korkmaları ve polise güvenememeleri cinsel suçların yaygınlık kazanmasına yol açmaktadır. Hükümetin bu suçla mücadele için birçok kadın polisi görevlendirmiş olması, hem cinsel suçların azalması hem de kadın ve çocukların korunmaları bakımından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.[120]

14. Barış Süreci

Afrika Birliği ve BM'nin desteğiyle çatışmalara son vermek için hükümet ile ayaklanmacı gruplar arasında barış görüşmeleri süreci başlatılmıştır. Yapılan görüşmelerden sonra 5 Mayıs 2006 tarihinde Nijerya'nın başkenti Abuja'da (Kuzey) Sudan hükümeti ile Darfur'da büyük ayaklanmacı örgüt olan ***SML/A*** lideri Minni Minnawi arasında adı ***Abuja Antlaşması*** olan barış antlaşması imzalanmıştır. Bununla birlikte Darfur'daki diğer ayaklanmacı hareket olan JEM, antlaşmaya katılmayı reddetmiştir. Bu antlaşma Darfur'un geleceğiyle ilgili önemli hükümler getirmektedir. Antlaşmanın önemli hükümleri şunlardır: Hartum Hükümeti 2006'nın Ekim ayına kadar Janjavid milislerini silahsızlandırıp dağıtacak, PDF güçlerinin bölgedeki hareketlerine kısıtlama getirecek ve onları küçültecektir. Afrika Birliği tarafından Janjavid ve diğer silahlı grupların silahsızlandırıldığının onaylandığı takdirde ayaklanmacı grupların da silahlarını bırakacağı öngörülmüştür. Dört bin eski savaşçı Sudan ordusuna, bin savaşçı polis gücüne entegre edilecek ve üç bin savaşçı da eğitim ve talim programlarına dahil edilecektir. Darfurluların kendi yöneticilerini ve bölgesel statülerini belirleyeceği demokratik süreçler başlatılacaktır. Antlaşmayı imzalayan ayaklanmacı yetkililere hükümetin ulusal Birlik Hükümetinde 4. en yüksek seviyede görev verilecektir. Kurulacak ***Geçici Darfur Bölgesel Yönetimi'nin (GDBY)*** başında devlet başkanı yardımcısı olacaktır. Ayaklanmacı hareketin etkin kontrol yapacak şekilde GDBY'ye barış antlaşmasının uygulanmasıyla ilgili sorumluluk verilecektir. 2010 yılının Temmuz ayında yapılacak referandumla Darfur'un birleşik bölge statüsü belirlenecektir. Ayaklanmacı hareket yetkililerine Hartum'daki Millet Meclisi'nde 12 sandalye, Darfur'un her eyalet meclisinde 21 sandalye, Darfur'da bir eyalet valiliği, iki eyalet vali yardımcılığı, devlet bakanlıklarında üst düzey görevler ve eyalet yönetimlerinde kilit görevler verilecektir. Antlaşama aynı zamanda uluslararası toplumun Darfur'a yapacağı finansal yardımla ilgili GDBY'nin öncelik ve ihtiyaçlarını sunacağı bir konferansın da düzenleneceğini öngörmüştür.[121] Antlaşmadan sonra SLM/A lideri Minni Minnawi hem GDBY başkanlığına hem de devlet başkan yardımcılığına

[119] Report of the independent expert on the situation of human rights in the Sudan, Mohamed Chande Othman, UN General Assembly, A/HRC/18/40, 22 August 2011, s.19-20, par. 49-53.
[120] Aynı eser, s. 21, par. 55.
[121] Sudan Tribune, Darfur Peace Agreement: A just peace or peace at all costs? http://www.sudantribune.com/spip.php?article15343
http://en.wikipedia.org/wiki/Darfur_Peace_Agreement#cite_note-2

atanmıştır. Bu görevi 2010 yılına kadar yapan Minnawi, hükümetle anlaşmazlık yaşadığını belirterek yönetimden ayrılmış ve lideri olduğu SLM/A'nın 2006 tarihli Abuja Barış Antlaşması'ndan çekildiğini duyurmuştur. Güney Sudan'a kaçan Minnawi, Hartum hükümetinin Abuja antlaşmasını uygulamada başarısız olduğunu, Hükümetin askeri birliklerinin Darfur'da destekçilerine saldırdığını, yerlerinden olmuş sivillerin kamplarını dağıttığını ifade ederek tüm direnişçi grupların birleşerek hükümeti devirmelerini istemiştir.[122] Minnawi'nin yerine GDBY'nin yeni başkanı olarak atanan Shartai Cafer Abdulhakim, görevlerine ihtiyaç duymadığını söylediği GDBY'deki SLM/A'nın 10 üyesini görevden atmış ve SLM/A'ı bölgesel yönetim çalışanlarının maaşlarının yüzde 25'ni çalmakla suçlamıştır.[123] Ayrıca GDBY'nin idari statüsüyle ilgili Abuja Antlaşması'nın öngördüğü referandum da gerçekleşmiş değildir.

SLM/A'nın Abuja Antlaşması'ndan çekilmesi ve tekrar direniş faaliyetlerine geçeceğini bildirmesi, Darfur'daki durumu daha hassas ve kırılgan hale getirmiştir. Darfur'da barışın sağlanması için Afrika Birliği ve BM'nin çabalarında ilerleme kaydetmesi için hükümet ile direnişçi grupların antlaşma sağlamaları Darfur için hayati önemdedir.

23 Şubat 2010 tarihinde Darfur'daki on küçük ayaklanmacı grubun aralarında ittifak yaparak oluşturdukları ***Kurtuluş ve Adalet Hareketi (Liberation and Justice Movement-LJM***)'nin liderliğini yapan Dr. ***Tijani Sese*** (***Sissi),*** 20 Mart 2010 tarihinde Hartum Hükümeti'yle ateşkes antlaşmasını imzalayarak nihai barış antlaşmasının yapılmasıyla ilgili müzakerelerde bulunacağını bildirmiştir. Aralık 2010 ile Ocak 2011 döneminde Katar'ın Doha kentinde yapılan barış görüşmeleri sonucunda taraflar arasında uzlaşma sağlanmış ve 14 Temmuz 2011 tarihinde adı ***Doha Belgesi*** olan ***Darfur Barış Antlaşması*** imzalanmıştır.[124] Aşağıda içeriği açıklanacak olan Doha'da yapılan Barış Antlaşması, Abuja Antlaşması'nın yerine geçmiş olmakla birlikte Darfur'daki önemli muhalif hareket olan SLM/A ve JEM'in antlaşmaya katılmamaları, antlaşmanın başarı şansını tehlikeye sokmaktadır. Nitekim SLM/A liderlerinden Abdul Vahid Muhammed Nur, gerek Abuja gerekse Doha Antlaşmalarının Darfur'daki sorunları çözmekten uzak olduğunu, Darfur'da barışın ancak soykırımın ve tecavüzlerin durdurulması, hükümet milislerinin silahsızlandırılması, sığınmacılara ve yerlerinden olanlara tazminat ödenmesi gibi işlemlerin yapılması durumunda barışın sağlanacağını belirtmiştir. Bu konularla ilgili Doha Belgesi'nde düzenleme bulunmadığını söyleyen Nur, Darfur'da kurulan yönetimin Hartum hükümetinin gölgesi olduğunu ifade etmiştir.[125] Bazı İslami çevreler ise, Abuja ve Doha Antlaşmalarının arka planında Güney Sudan'da ABD hegemonyasına karşılık Fransa ve İngiltere'nin içinde olduğu Avrupa Birliği olduğunu, özellikle Fransa'nın LJM'nin antlaşma yapmasını teşvik ettiğini, bununla birlikte ABD'nin antlaşmaya karşı çıkmadığını ve elçisinin antlaşmanın barış için mütevazı bir adım

[122] http://www.radiodabanga.org/node/9223, Feb 4, 2011.
[123] Radio Dabanga, http://www.radiodabanga.org/node/7168, Dec. 17, 2010.
[124] Sudan Tribune, EXCLUSIVE: Darfur new rebel group announces formation of its structure, http://www.sudantribune.com/EXCLUSIVE-Darfur-new-rebel-group,34301; http://en.wikipedia.org/wiki/Liberation_and_Justice_Movement#cite_note-1
[125] SLM: Doha and Abuja not the solution, Sept.3, 2011, http://www.radiodabanga.org/node/35279

olduğunu söylediğini, antlaşmanın güney Sudan'da olduğu gibi Darfur'un da ayrılmasına ve batılı güçlerin taleplerine hizmet edeceğini iddia ederek antlaşmaları eleştirmişlerdir.[126]

Önemli ayaklanmacı hareket olan JEM de Doha Antlaşması'na katılmamakla beraber hükümetle olan görüşmelerini kesmiş değildir. Kuzey Sudan hükümeti ile JEM arasında Doha Antlaşması temelinde 10 Şubat 2013 tarihinde Doha'da ateşkes antlaşması imzalanmıştır.[127] Darfur'un muhalif hareketlerinden olan JEM ile anlaşma sağlanması, Darfur'da barışın kurulması açısından önemli bir adım olarak değerlendirmek mümkündür.

15. Darfur'da Barış için Doha Belgesi'nin İçeriği[128]

78 madde ve 487 paragraf ile Antlaşma hükümlerinin ne zaman ve hangi hukuki işlemle yürürlüğe gireceğini belirten tabloyu içeren bu belge, Darfur'un geleceğiyle ilgili kritik hükümler getirmektedir. Antlaşmanın önemli bulunan hükümleri aşağıda özetle verilmiştir:

Bu antlaşmanın 1. maddesi, Sudan hükümetinin ve ***Darfur Bölgesel Yönetimi'nin (DBY'nin)*** Sudan Anayasası'nda ve Sudan'ın taraf olduğu tüm uluslararası insan hakları belgelerinde geçen insan hakları ve temel özgürlüklerini sağlayacaklarını vatandaşlık temelinde Darfur dahil Sudan'daki tüm kişilerin herhangi bir ayırım gözetilmeksizin insan haklarından faydalandırılacaklarını teminat altına aldıklarını, tarafların Darfur'da faaliyet yapan UNAMID ile insan haklarının uygulanması konusunda işbirliğini yapacaklarını belirtmektedir. Darfur'ın federal nitelikli bağımsız Sudan Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak bir yönetime sahip olacağı yasama, yürütme ve yargı güçleri seviyesinde merkezi hükümette yer alarak ulusal güç paylaşımının söz konusu olacağını, Darfur'daki vatandaşların diğer Sudan vatandaşları ile eşit olarak devletin tüm kurumlarında her seviyede görev alabileceklerini ve tüm haklardan faydalanacağını öngörmektedir (madde 2). Darfur, orantılı bir ölçüde ulusal yürütme gücünde temsil edilecektir (madde 4 /38). İçinde bulunduğu Sudan nüfusuyla orantılı olarak cumhurbaşkanının yardımcıları ve danışmaları Darfur'dan atanacaktır (madde 4/40). Daha önce olduğu gibi, kabine bakanlıklarından beşinin, devlet bakanlıklarından dördünün Darfur halkı tarafından belirlenmesine devam edilecektir. Bunun dışında ilave olarak kabine bakanlıklarından ikisi ve devlet bakanlıklarından dördü antlaşmayı imzalayan muhalefet ile cumhurbaşkanı tarafından atanacaktır (Madde 4 /42). Nüfusuyla orantılı olarak Darfur, gelecek seçimlere kadar millet meclisinde 96 sandalye ile temsil edilecektir (madde 5/43). Yargıtay, ulusal yüksek mahkemesi ve anayasa mahkemesi gibi yüksek mahkemeler başta olmak üzere devletin yargı organlarında da Darfur halkından olanlar yeterince temsil edilecektir (madde 6/45).

---

[126] Q&A: Darfur Peace Agreement
http://www.khilafah.com/index.php/analysis/africa/12454-qaa-darfur-peace-agreement
[127] http://thepeninsulaqatar.com/qatar/225197-sudan-govt-jem-sign-truce-deal.html
[128] Bkz. Doha Document For Peace in Darfur
http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Full_Report_2259.pdf

DBY'nin niteliğiyle ilgili antlaşmanın getirdiği düzenlemeye gelince, antlaşmanın öngördüğü yasama, yürütme ve idare gibi görevleri yapmakla yetkili olacak (madde 10/63) DBY'nin yürütme organı *(hükümeti)* ve konseyi *(parlamento)* olmak üzere iki organı olacaktır (madde 10/65). Sudan Cumhurbaşkanı antlaşmaya taraf muhalif hareketlerden DBY Başkanı'nı seçecektir. DBY Başkanı aynı zamanda DBY yürütme organının başkanı olacaktır (madde 10/66). Devlet protokolünde DBY Başkanı, Sudan Cumhurbaşkanı yardımcısından sonra gelecektir (68). DBY'nin hükümet üyeleri ise DBY Başkanı'nın belirlemesi üzerine Sudan Cumhurbaşkanı tarafından atanacaktır (madde 10/69). DBY hükümetini denetleyecek, DBY kanunlarını çıkaracak, bütçeyi onaylayacak ve diğer işleri yapacak (madde 10/73) DBY parlamentosu ise 67 üyeden oluşacaktır (madde 10/71). DBY, aynı zamanda Darfur'un mevcut eyalet sistemiyle mi devam edeceği yoksa içinde eyaletlerin olacağı tek bir bölge statüsünde mi olacağıyla ilgili yapılacak referandumu da yönetecektir (madde 10/60).

Doha Antlaşması'nın getirdiği önemli düzenlemelerinden biri de Darfur'da insancıl hukuk suçlarını işleyen, insan haklarını ihlal eden ve suç işleyen kişileri yargılamak üzere uluslararası uzmanlar tarafından gözetlenen uluslararası ceza hukuku kurallarını uygulayacak olan araştırma, soruşturma yapmakla tazminat ödenmesine karar vermekle yetkili organlar ile özel bir mahkemenin kurulacağını öngörmesidir. Buna göre bağımsız ve tarafsız bir şekilde çalışacak Hakikat, Adalet ve Uzlaştırma Komisyonu adıyla kurulacak organda üyeleri taraflarca belirlenecek ve DBY başkanınca atanacak **Adalet Komitesi** ile **Hakikat ve Uzlaştırma Komitesi** olacaktır (madde 58/311-313). Adalet Komitesi, kendisine gelen başvuru ve iddiaları inceleme ve değerlendirme yetkisine sahip olarak suç mağdurlarına uygun tazminatın ödenmesine hükmedebilecektir. Suç mağdurlarına başvuru yapabilmeleri için on yıllık süre tanınmıştır (madde58/312). Soruşturma ve araştırma yapmakla görevli Hakikat ve Uzlaştırma komitesinin taraflarca belirlenecek üyeleri ise cinsiyet dengesi de gözetilerek Sudan etnik ve kültürel çeşitliliğini yansıtacak şekilde yetkin ve uzman kişilerden oluşacaktır (madde 58/317). Bu organlar dışında yargılama görevi yapacak **Darfur Özel Mahkemesi** kurulacaktır. Sudan yargı organı tarafından kurulması ve savcısının Sudan hükümetince atanması öngörülen Özel Mahkeme, Sudan ve uluslararası ceza hukuku ile insancıl hukuk kurallarına göre 2003 yılından itibaren Darfur'da işlenen insancıl hukuk suçlarını ve insan hakları ihlallerini yargılayacaktır (madde 58/ 322,324). Bu mahkemenin hükümetin etkisinde karar vermemesinin teminatı olarak madde 58/326 uyarınca mahkemenin işlem ve kararları BM ve Afrika Birliği'nden oluşan uzmanlar tarafından kararları gözetlenecektir.

Yukarıda açıklanan hükümleri uyarınca Darfur'da barışın sağlanmasını temin edecek Barış Antlaşması, Darfur'un geleceği için önemli dinamikler içermektedir. JEM'in antlaşmaya katılma ihtimalinin olması, antlaşmanın geleceğiyle ilgili umutları arttırmaktadır. Darfur'da etkin olan tüm muhalif güçlerinin antlaşmaya katılmaları, antlaşmanın hükümet ve muhaliflerce yerinde ve iyi niyetle uygulanmasının sağlanması, antlaşmanın başarı şansını arttıracaktır. Aksi halde Abuja Antlaşması'nda olduğu istenen sonucu vermekten uzak kalacaktır.

SONUÇ

Tarihte kendisine özgü kültürel ve siyasal niteliğiyle bir devlet olarak varlığını sürdürürken İngilizler tarafından 20. yüzyılın başlarında devlet tüzel kişiliği kaldırılarak Sudan'a eklemlenen Darfur, bağımsızlaşan Sudan devleti içinde eyaletlerden oluşan bir bölge olarak varlığını sürdürmüştür. Merkezi hükümetin Araplaştırma ve İslamlaştırma bağlamında Darfur'u marjinalleştirme girişimleri, Darfur halkı tarafından benimsenmemiş ve tepkiyle karşılanmıştır. Verimli arazilere sahip olan Darfur bölgesinde göçebe Arap kabilelerinin hayvanlarını otlatmak için yerli kabilelerle olan çatışmaları, bağımsızlık sonrası Sudan'da siyasi görünümlü bir sorun olarak arz etmeye başlamış ve hükümetin Darfur halkınca benimsenmeyen politikalarının da etkisiyle çatışmalar şiddetlenerek Darfur'da uluslararası yargı tarafından soykırım olarak nitelenen büyük felaketler gerçekleşmiştir.

Darfur'da soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının işlendiği hükümetlerarası ve hükümet dışı uluslararası kuruluşların resmi raporlarında tespit edilmiştir. Ayrıca dünyanın önemli yargı organlarından biri olan Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından da Darfur'da diğer suçların yanında soykırımın işlendiği dikkate alınarak Sudan Devlet Başkanı El Beşir ve diğer yetkililer hakkında tutuklama kararı verilmiştir. İlk kez görevde olan bir devlet başkanının uluslararası yargı organınca hakkında soykırım suçları isnat edilmiş olması, uluslararası hukukun kaydettiği gelişme açısından dikkat çekici olmuştur. El Beşir'e isnat edilen Darfur'da soykırım ve diğer suçları işleyip işlemediği ancak yargı kararıyla belirlenecektir. Dünyanın en büyük suçu olan soykırım suçuyla suçlanan ve bu suç iddiasıyla hakkında tutuklama kararı verilen El Beşir'in uluslararası yargıya giderek ifade vermemesi, (Kuzey) Sudan'ı hem içte hem dışarıda sorunlarla karşı karşıya bırakabilecektir. El Beşir'in uluslararası yargıya giderek savunma vermesi ve diğer sanıklar için uluslararası yargıyla işbirliği yapması halinde, Beşir'in beraat etmesi durumunda, hem El Beşir'in hem de Sudan hükümetinin içerde ve dışarıda itibarı ve etkinliği artabilir.

Darfur'da suça karışan gerek hükümet güçlerinin gerekse muhalif grupların adil bir şekilde yargılanarak haklarında gerekli kararın verilmesi, bölgede yerlerinden sürülenlerin geri dönüşlerinin sağlanması, insanlığa karşı suçlardan, savaş ve soykırım suçlarından mağdur olanlara veya bu suçların kurbanlarının yakınlarına ve çatışmalardan herhangi bir şekilde zarar görenlere tazminat ödenmesi, mağdur olanlardan ve suç kurbanlarının yakınlarından özür dilenmesi, Darfur'da çatışmaların bir daha yaşanmamasını sağlayacak şekilde esaslı ve kalıcı bir barışın kurulması için hayati önem arz etmektedir. Ayrıca hem muhalif grupların hem de hükümet güçlerinin insani yardım kuruluşlarına gerekli güvenlik ve korumayı sağlamaları ve kamplarda yaşayan kişilerin insani yardımlara ulaşmalarının sağlanmaları için gerekli özeni göstermeleri gerekir.

Hartum Hükümeti ile muhalifler arasında gerek Darfur'un statüsüyle gerekse hükümet ve muhaliflerin yükümlülük ve haklarıyla ilgili barış antlaşmalarının yapılması, Darfur'da çatışmalara son verilerek barışın kurulmasıyla ilgili umutları arttırmaktadır. Yapılan barış antlaşmalarının hem hükümet hem de muhalifler tarafından iyi niyetle uygulanması, barışın devamı için gereklidir. Bununla birlikte önemli muhalif gruplarının barış antlaşmalarının dışında olması veya antlaşmadan çekilmeleri, muhaliflerin tek parça olmadıkları ve aralarında ihtilaf olduğunu göstermektedir. Muhaliflerin bu durumu, barış antlaşmasının başarısını azaltmaktadır. Antlaşmanın içeriği yetersiz görülse de ileride müzakerelerle değişme imkanı

olabileceği dikkate alınırsa antlaşmaya tüm muhaliflerin katılması, barışın yürümesi ve Darfur'un geleceği için önemlidir. Darfur'da insan haklar ihlalinin önüne geçilmesi, hükümet görevlilerinin keyfi ve sorumsuz davranışlarının hükümetçe önlenerek yaptırıma bağlanması, bu görevlilerin dayandıkları Sudan anayasasına ve uluslararası sözleşmelere aykırı olan yasal düzenlemelerin kaldırılması, barışa ve barışın sürdürülmesine hizmet edecektir.